

Pregled varijabli i čimbenika rizika pranja novca u nogometnom sektoru

Sušec, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:274415>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za financijsko pravo i financijsku znanost

Ivan Sušec

**PREGLED VARIJABLI I ČIMBENIKA RIZIKA PRANJA NOVCA U
NOGOMETNOM SEKTORU**

diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Sonja Cindori

Zagreb, kolovoz 2023.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Ivan Sušec, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor ovog diplomskog rada te da u radu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) nisu korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima osim onih navedenih u radu.

Ivan Sušec, v.r.

SAŽETAK

Nogomet se u proteklih trideset godina iz najpopularnijeg sporta na svijetu transformirao u industriju koja nezaustavljivo raste. Odvajanje klubova iz zajednica iz kojih su potekli i ulazak privatnih vlasnika u vlasničke strukture klubova skroz je poremetio nogometnu hijerarhiju te je doveo do sve većeg jaza između bogatih i siromašnih klubova. Takva ekonomska situacija te otvorenost i nereguliranost sektora, učinili su nogomet popularnim i za razne aktere koji su odlučili nogomet koristiti u nezakonite svrhe. Među njima, posebno se ističu perači novca koji svoj ilegalno stečeni novac pokušavaju legitimizirati prikazujući ga kao rezultat svog poslovanja u nogometnom sektoru. Ovaj rad daje pregled kaznenih djela pomoću kojih “nogometni” perači novca najčešće zarade svoja ilegalno stečena bogatstva i pregled kritičnih točki nogometnog sektora koje su najizloženije riziku od pranja novca te pregled slučajeva pranja novca u nogometu. U diskusiji se identificirane kritične točke kvalificiraju u određeni stupanj rizika te se daje prijedlog mjera za umanj enje rizika uz potencijalnu ocjenu kakav bi stupanj rizika bio da se svaka navedena mjera primijeni.

Ključne riječi: Pranje novca, Nogomet, Predikatna kaznena djela, Pristup temeljen na riziku, Stvarno vlasništvo, Transferi

ABSTRACT

In the last thirty years football has transformed from the most popular sport in the world into an industry that is unstoppably growing. The separation of clubs from the communities from which they originated and the entry of private owners into the ownership structures of the clubs completely disrupted the football hierarchy and led to a growing gap between rich clubs and poor clubs. This economic situation and the openness and unregulated nature of the sector have made football popular for various actors who have decided to use football for illegal purposes. Among them, money launderers who try to legitimize their illegally acquired money by presenting it as the result of their business in the football sector stand out. This paper provides an overview of the criminal acts through which football money launderers most often earn their illegally acquired wealth and the critical points of the football sector that are most exposed to the risk of money laundering along with an overview of cases of money laundering in football. In the discussion, the identified critical points are qualified into a certain level of risk, and a proposal for measures to reduce the risk is given with a potential assessment of what the level of risk would be if each of the mentioned measures were applied.

Key words: Money Laundering, Football, Predicate Offences, Risk Based Assessment, Beneficial Ownership, Transfers

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	PREDIKATNA KAZNENA DJELA	2
2.1.	TRGOVINA DROGOM I PSIHOTROPNIM TVARIMA	3
2.2.	KLADENJE I NAMJEŠTANJE UTAKMICA	4
2.3.	MITO I KORUPCIJA	4
2.4.	POREZNA EVAZIJA I UTAJA	5
3.	VLASNIČKA STRUKTURA KLUBOVA	7
3.1.	TIPOVI VLASNIČKE STRUKTURE	7
3.2.	ELEMENTI VISOKOG RIZIKA OD PRANJA NOVCA POVEZANI S VLASNIČKOM STRUKTUROM KLUBOVA	8
3.2.1.	POVEZANOST SA ZAJEDNICOM	9
3.3.2.	FINANCIJSKO POSLOVANJE KLUBOVA	11
3.2.3.	PRIKRIVENO STVARNO VLASNIŠTVO	11
4.	NAVIJAČI I ORGANIZIRANI KRIMINAL	13
4.1.	IDENTITET KLUBOVA	14
4.2.	STUDIJA SLUČAJA – NAVIJAČKE SKUPINE NA ZAPADNOM BALKANU ..	14
4.3.	NAVIJAČKE SKUPINE I PRANJE NOVCA	17
5.	TRANSFERI	17
5.1.	“UTRKA U NAORUŽANJU” I KOMERCIJALIZACIJA NOGOMETA	18
5.1.1.	USPOSTAVA UEFA LIGE PRVAKA (1992.)	20
5.1.1.1.	POVIJEST UEFA KLUPSKIH NOGOMETNIH NATJECANJA DO 1992.	20
5.1.1.2.	USPOSTAVA UEFA LIGE PRVAKA I MONEYBALL	21
5.1.2.	BOSMANOVO PRAVILO (1995.)	22
5.1.3.	ERA GALACTICOSA (2000.-2006., 2009.-danas)	23
5.1.4.	ULAZAK STRANOG KAPITALA (2003.-danas)	24
5.1.5.	ERA FINANCIJSKOG FAIR PLAYA (2009.-danas)	27
5.1.5.1.	KRŠENJE FINANCIJSKOG FAIR PLAYA I SANKCIJE CFCB-A	28
5.1.5.2.	PRESUDE CAS-A	30
5.2.	ELEMENTI VISOKOG RIZIKA OD PRANJA NOVCA POVEZANI S TRANSFERIMA	34
5.2.1.	ODREĐIVANJE VRIJEDNOSTI NOGOMETAŠA	35
5.2.2.	UKLJUČENOST TREĆIH OSOBA	36
5.2.3.	PREKOGRANIČNE TRANSAKCIJE	37
6.	SLUČAJEVI PRANJA NOVCA U NOGOMETU	38
6.1.	LATINOAMERIČKI KARTELI	38

6.2. ARGENTINSKO-NIZOZEMSKA VEZA.....	41
6.2.1. NIZOZEMSKA - ZEMLJA TULIPANA I MODERNOG NOGOMETA – DUMA CORPORATE SERVICES	41
6.2.2. ARGENTINA – NEPRESUŠAN BAZEN TALENATA I PRADOMOVINA MODERNIH NOGOMETNIH AGENATA – GRUPO ALHEC	44
6.2.3. URUGVAJ – PRVI SVJETSKI PRVAK I MALI DIV JUŽNOAMERIČKOG NOGOMETA – BGL ASESORES	44
6.2.4. JAMES RODRÍGUEZ – ZLATNA KOPAČKA SP 2014. GODINE I PRIMJER MODUSA OPERANDI NIZOZEMSKO-ARGENTINSKE VEZE.....	45
6.3. PORTUGALSKA POREZNA PRIJEVARA.....	47
6.4. ŠPANJOLSKO-CIPARSKI FIKTIVNI TRANSFERI	47
6.5. INVESTICIJE BEZ POKRIĆA U FRANCUSKOJ.....	48
7. DISKUSIJA.....	48
7.1. ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE PREDIKATNIH KAZNENIH DJELA	48
7.2. IDENTIFICIRANE VISOKORIZIČNE POJAVE I AKTIVNOSTI U NOGOMETNOM SEKTORU	49
7.3. MJERE UMANJENJA RIZIKA OD PRANJA NOVCA	52
8. ZAKLJUČAK	57
9. POPIS LITERATURE	57

1. UVOD

Nogomet je već dugo najpopularniji sport u svijetu. Ljepota igre u kojoj David može pobijediti Golijata i koja je dostupna svima osvojila je srca fanova diljem svijeta. Kada se zbroje gledatelji na tribinama te oni koji su utakmice gledali pred malim ekranima, utakmice Svjetskog prvenstva u Rusiji je gledalo ukupno 3,5 milijarde ljudi, dok je utakmice prošlogodišnjeg Svjetskog prvenstva ukupno gledalo 5 milijardi ljudi. To je priča koja traje od 6. studenog 1869. kad je odigrana prva nogometna utakmica između Rutgersa i Princetona. Svaka generacija imala je svoje idole, od Peléa i Maradone, preko Davida Beckhama i Ronaldinha, velikog rivalstva između Cristiana Ronalda i Lionela Messija do Erlinga Brauta Hallanda i Kyliana Mbappea. Današnji nogomet se u mnogočemu razlikuje od prve utakmice između Rutgersa i Princetona. Ulaskom krupnog kapitala nogomet je postao industrija, a fanovi konzumenti. Većina autora komercijalizaciju nogometa povezuje s popularizacijom nogometa među masama, međutim, nogomet je najpopularniji sport već pedesetak godina, a do prave komercijalizacije je došlo tek na prijelazu milenija stabilizacijom formata Lige prvaka te projektom *Galactica* predsjednika Real Madrida Florentina Pereza. To je bio kopernikanski obrat nakon kojeg više ništa nije bilo isto. Nakon toga, izuzev dvije pandemijske godine (2020. i 2021.), iznosi transfera nezaustavljivo rastu, a nogomet je postao biznis. Uz neposredan utjecaj na živote zaposlenih u nogometu, nogomet kao društveni fenomen često ima i posredni utjecaj na cijela društva, od razvitka društvene infrastrukture (npr. za organizaciju SP 2022. Katar je navodno uložio 229 mlrd. dolara¹ što, uz nogometnu infrastrukturu, uključuje i popratne sadržaje (aerodrome, smještaj za navijače, metro i sl.) do društvene kohezije čiji katalizatori su najčešće velike nepogode ili veliki sportski uspjesi. Obzirom na velike količine novca koje su se počele “okretati” u nogometu, slabu regulativu te široku rasprostranjenost i kriminalci su u tome vidjeli priliku za proširenje svojih nezakonitih aktivnosti.

Financial Action Task Force² je u svojoj publikaciji (2009.) o pranju novca kroz nogometni sektor tipologije pranja novca u nogometu podijelio u sedam kategorija: stjecanje i ulaganje u nogometne klubove, međunarodno tržište transfera nogometaša, “akvizicija” nogometaša, prodaja ulaznica za utakmice u nezakonite svrhe³, klađenje, nezakonito korištenje prava

¹ The true cost of the Qatar 2022 World Cup, <https://www.businessinsider.com/true-cost-of-the-qatar-world-cup-2022-10?r=US&IR=T>, 17.12.2022.

² Međunarodno udruženje stručnjaka za borbu protiv pranja novca.

³ Na primjer fiktivna prodaja ulaznica. FATF u svojoj publikaciji opisuje tipologiju u kojoj perači novca (koji su istovremeno i vlasnici nogometnog kluba) otkupljuju neprodane ulaznice ilegalno stečenim novcem kako bi taj novac prikazali legalnim prihodima kluba.

intelektualnog vlasništva (u smislu prava na ime, tj. sponzorskih ugovora) te sponzorstvo i reklamiranje.⁴ Shodno ovim tipologijama, glavne varijable i faktori rizika su stvarno vlasništvo klubova, tj. pitanje organizacijske strukture nogometnih klubova i vrlo aktivno nogometno tržište u kojem se u određenim, vrlo kratkim, vremenskim periodima u kojima su otvoreni tzv. prijelazni rokovi⁵ odradi veliki broj transfera.

Ciljevi ovog rada su istražiti koja su to predikatna kaznena djela najčešće vezana uz pranje novca kroz nogomet, koji su rizici pranja novca u nogometu i u kojoj im je mjeri nogometna industrija izložena. Za pisanje ovog rada korišteni su primarni (normativni akti) i sekundarni (znanstveni članci i publikacije relevantnih organizacija) izvori uobičajeni u pravnoj doktrini uz primjenu istraživačke metode i sintezu prikupljenih informacija i podataka. Obzirom na aktualnost teme i nedostatak primarnih i sekundarnih izvora u ovom području, kao dopunski izvor korišteni su članci s relevantnih internetskih portala.

2. PREDIKATNA KAZNENA DJELA

Na utakmici finala svjetskog nogometnog prvenstva 1994. natiskalo se 90.000 duša, a u VIP loži se našla krema međunarodnog društva koju je okupila Fédération Internationale de Football Association (u daljnjem tekstu: FIFA): Pelé, jedan od najvećih nogometaša svih vremena, političari poput Ala Gorea i Henrya Kissingera te mnogi drugi politički lideri i celebrityji.⁶ Među njima je bilo i vrlo kontroverznih ličnosti poput Anzora Kikališvilija i Vjačeslava Kološkova dok Juan José Bellini, predsjednik kolumbijskog nogometnog saveza koji je godinu dana kasnije osuđen zbog nezakonitog bogaćenja i pranja novca u korist Cali kartela nije mogao prisustvovati zbog toga što je, nakon ispadanja sa SP i povratka u Kolumbiju, ubijen kapetan kolumbijske nogometne reprezentacije Andrés Escobar.⁷ Kikališvili je bio jedan od glavnih ruskih mafijaških bosova u to vrijeme, a Kološkov je bio predsjednik ruskog nogometnog saveza – organizacije koja je imala veliki problem s mafijaškim plaćenim ubojstvima.⁸ Centralno mjesto u VIP loži pripalo je Joāou Havelangeu, tadašnjem predsjedniku

⁴ FATF - Money Laundering through the Football Sector, 2009., str. 17.

⁵ Prijelazni rok je vremenski prozor u kojem je dozvoljen transfer nogometaša iz jednog u drugi klub. Definiiraju ih nacionalni nogometni savezi, a u Europi postoje dva transferna roka. Ljetni koji u pravilu počinje prvog dana srpnja i traje do kraja kolovoza te zimski koji je u pravilu otvoren od prvog do zadnjeg dana siječnja. U pravilu u ovom slučaju označava transferne rokove u najbogatijim europskim ligama u kojima se događaju najveći transferi. U Hrvatskoj ljetni prijelazni rok traje od 19. lipnja do 8. rujna, a zimski od 18. siječnja do 15. veljače (podaci za 2023. godinu).

⁶ Hill, Declan The Fix – Soccer and Organised Crime, McLelland & Stewart, Toronto, 2010., str. 15.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid., str. 16.

FIFA-e koji je, prema brazilskim vlastima, bio povezan s najozloglašenijim brazilskim *capom*⁹ Castorom de Andradeom (odgovornim za ilegalnu mrežu klađenja procijenjenu na 2.6 milijardi dolara) i s glavnim kolumbijskim narkokartelima. Kroz profil osoba koje su se nalazile u VIP loži tog finala SP može se nazrijeti da su se kriminalci već u to, “romantično” doba nogometa, uspjeli infiltrirati i povezati čak i sa samim vrhom nogometne piramide. Međutim, kako bi legalno mogli koristiti svoja ilegalno stečena bogatstva svi ti kriminalci su “prljavi novac” prvo morali oprati.

Kazneno djelo pranja novca specifično je po tome što ga nije moguće počinuti samostalno¹⁰. Naime, već sama definicija pranja novca iz Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma presumira da je za pranje novca potrebno imati imovinu koja je stečena kriminalnom aktivnošću i čije se podrijetlo želi sakriti ili prikriti.¹¹ Kako takva kaznena djela prethode pranju novca, ona se nazivaju još i predikatnim (prethodnim), ili, ranije, glavnim kaznenim djelima.¹² U idealnom slučaju počinitelji će se uhvatiti odmah nakon počinjenja predikatnog kaznenog djela, tj. prije nego što uopće uspiju pokušati oprati sredstva pribavljena na ilegalan način. U nastavku ovog poglavlja će biti riječi o kaznenim djelima koja najčešće prethode pranju novca kroz nogometni sektor.

2.1. TRGOVINA DROGOM I PSIHOTROPNIM TVARIMA

Trgovina drogom i psihotropnim tvarima je usko vezana s pojmom pranja novca još od Konvencije Ujedinjenih Naroda protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari iz 1988. godine. Iako sama Konvencija ne spominje termin pranja novca, posredno ga definira u svom članku 3. st. 1. b) kao “...konverziju ili transfer imovine, znajući da je takva imovina stečena temeljem jednog ili više kaznenih djela u svezi s drogom, ili temeljem sudjelovanja u takvom kaznenom djelu ili kaznenim djelima, u svrhe prikrivanja ili maskiranja nezakonitog podrijetla imovine ili pomaganja osobi umiješanoj u počinjenje takvog kaznenog djela, u cilju izbjegavanja zakonskih posljedica svojih djela...” te kao “...sakrivanje ili prikrivanje stvarne prirode, izvora, mjesta, raspolaganja, kretanja, vlasništva nad imovinom, znajući da je takva imovina stečena temeljem jednog ili više kaznenih djela vezanih uz drogu ili sudjelovanjem u

⁹ Prema Merriam-Webster rječniku *Capo* je šef grane zločinačkog udruženja. v. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/capo>

¹⁰ Samostalnost se u ovom smislu može promatrati dvojako. S jedne strane, pranje novca nije moguće počinuti bez novca koji je stečen drugim kaznenim djelom (dakle potrebno je počinjenje još nekog predikatnog kaznenog djela) dok su s druge strane za sam čin pranja novca potrebni posrednici (banke, računovođe, odvjetnici i sl.).

¹¹ Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma (NN 108/17, 39/19, 151/22), čl. 3. st. 1

¹² Cindori, Sonja, Sustav sprječavanja pranja novca, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 42.

jednome ili više takvih kaznenih djela...”.¹³ O pranju prljavog novca stečenog kroz trgovinu drogom i psihotropnim tvarima će više riječi biti kasnije u dijelu koji se tiče povezanosti latinoameričkih narkokartela s tamošnjim nogometnim klubovima.

2.2. KLAĐENJE I NAMJEŠTANJE UTAKMICA

Kako priređivači igara na sreću mogu biti posrednici u pranju novca (kad su u vlasništvu trećih osoba), ali i alat za pranje novca (kad su u vlasništvu perača novca) tako i klađenje na nogometne utakmice može biti i predikatno kazneno djelo (ako je rezultat utakmice namješten), ali i način pranja novca. Interpol je od 2007. godine do danas proveo osam akcija pod kodnim imenom SOGA (kratica za soccer gambling) u kojima je uhićeno 19100 osoba, konfiscirano 63 milijuna USD u gotovini te u kojima je zatvoreno preko 4000 ilegalnih kladionica u kojima je napravljeno oklada u vrijednosti od preko 7.3 milijardi USD.¹⁴ Namještanje utakmica direktno narušava regularnost natjecanja. U posebnoj opasnosti od pritiska kako bi se rezultat namjestio su klubovi koji se nalaze u teškoj financijskoj situaciji, a koji su uz to i u takvoj situaciji da im poraz neće utjecati na poziciju na ljestvici. U Hrvatskoj je pred desetak godina USKOK imao veliku akciju pod kodnim imenom “Offside” u kojoj su zbog sumnje na namještanje utakmica 22 osobe uhićene, a njih 15 je osuđeno.¹⁵

2.3. MITO I KORUPCIJA

Korupcija u sportu je na nižim razinama usko vezana uz klađenje i namještanje utakmica, međutim 2015. godine je došlo i do velikog skandala u samom vrhu FIFA-e (vrhovnog nogometnog tijela).¹⁶ Cijela priča je počela još 2002. godine kad je glavni tajnik FIFA-e Michel Zen-Ruffinen novinarima predao dokument od 30 stranica u kojem je optužio tadašnjeg predsjednika FIFA-e Seppa Blattera za sukob interesa i loše računovodstvene prakse. Blatter je timu dužnosnika dao zadatak da odgovore na optužbe u roku dva tjedna nakon čega je jedanaest članova izvršnog odbora koji su pokrenuli tužbu odustalo od iste, a Zen-Ruffinen je dobio otkaz.¹⁷ U prosincu 2010. godine FBI je završio istragu Chucka Blazera, tadašnjeg glavnog tajnika CONCACAF-a (sjeverno i srednjeamerička nogometna konfederacija) zbog sumnje na prijevaru, pranje novca i utaju poreza što je rezultiralo njegovim priznanjem krivnje, ostavkom

¹³ Konvencija Ujedinjenih Naroda protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari, čl. 3. st. 1. b)

¹⁴Illegal gambling Operation SOGA VIII leads to 1400 arrests, <https://www.interpol.int/News-andEvents/News/2021/Illegal-gambling-Operation-SOGA-VIII-leads-to-1-400-arrests>, 18.12.2022.

¹⁵VRHOVNI SUD O AFERI OFFSIDE 'Za njih lopta nije bila okrugla. Moraju vratiti 1,2 milijuna kuna', <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/vrhovni-sud-o-aferi-offside-za-njih-lopta-nije-bila-okrugla.-moraju-vratiti-12-milijuna-kuna-850096>, 18.12.2022.

¹⁶ 2015 FIFA corruption scandal, <https://www.britannica.com/event/2015-FIFA-corruption-scandal>, 18.12.2022.

¹⁷ Ibid.

i, kasnije, statusom svjedoka pokajnika.¹⁸ U svibnju 2015. godine Ministarstvo pravosuđa SAD-a podiglo je optužnicu protiv sedam dužnosnika FIFA-e zbog primanja 150 milijuna dolara mita kroz period od 20 godina, dok je još sedam dužnosnika uključeno u optužnicu zbog kaznenih djela počinjenih još 1991. godine, a ukupan broj optuženih koji su priznali krivnju je s datumom 30. kolovoza 2021. godine bio 27¹⁹.²⁰ Optužbe su uključivale i dvojbene odluke o dodjeljivanju svjetskih prvenstava 2018. i 2022. godine Rusiji i Kataru, a ukupno je zaplijenjeno preko 200 milijuna dolara.²¹ Sepp Blatter, koji nije bio među optuženima je podnio ostavku pet dana nakon što je optužnica podignuta iako je tri dana ranije po peti put izabran za predsjednika FIFA-e.

2.4. POREZNA EVAZIJA I UTAJA

Utaja poreza je kazneno djelo za koje je u pravilu propisana kazna zatvora²², ali koje puno češće rezultira nagodbom i upravnom kaznom. Među počiniteljima u nogometnom sektoru nalaze se vlasnici klubova, dužnosnici u nogometnim tijelima (kao što je navedeno u prethodnom poglavlju), ali i sami nogometaši. Kako danas vrhunski nogometaši što od plaća, što od sponzorskih ugovora, zarađuju jako puno, tako moraju platiti i velike iznose poreza. Tablica 1 prikazuje godišnju zaradu 10 najplaćenijih nogometaša u 2022. godini.

Ime i prezime	Plaća (u USD)	Ostala primanja (u USD)	Ukupna primanja (u USD)	Klub	Zemlja u kojoj igra	Stopa poreza (u %)
Kylian Mbappé	110	18	128	PSG	Francuska	75 ²³
Lionel Messi	65	55	120	PSG	Francuska	75
Cristiano Ronaldo	40	60	100	Manchester United ²⁴	UK	45 + 19 ^{25 26}
Neymar Jr.	55	32	87	PSG	Francuska	75
Mohamed Salah	35	18	53	Liverpool	UK	45 + 19
Erling Håland	35	4	39	Manchester City	UK	45 + 19

¹⁸ Ibid.

¹⁹After 2015 FIFA Corruption Scandal, FIFA is Amongst its Own Victims, <https://www.occrp.org/en/daily/15083-after-2015-fifa-corruption-scandal-fifa-is-amongst-its-own-victims>, 30.12.2022.

²⁰ 2015 FIFA corruption scandal, op. cit., 30.12.2022.

²¹ Ibid.

²² Prema hrvatskom Kaznenom zakonu za utaju poreza ili carine je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

²³France, football and taxes, <https://app.croneri.co.uk/feature-articles/france-football-and-taxes>, pristupljeno 31.12.2022.

²⁴ Raskinuo je ugovor 22. studenog 2022., ali kako je gotovo cijelu godinu bio pod ugovorom s Manchester Unitedom za potrebe ove tablice smatram ga članom tog kluba. Prema novinskim napisima u novom klubu, Saudijskom Al Nassru bi samo od plaće trebao zarađivati 200 milijuna dolara godišnje.

²⁵ Wait, are footballers PAYE?, <https://taxscouts.com/blog/are-footballers-pay/>, 31.12.2022.)

²⁶ 45% je stopa poreza na dohodak, tj. poreza na plaću, a 19% je stopa poreza na ostale prihode (sponzorske ugovore i sl.)

Robert Lewandowski	27	8	35	Barcelona	Španjolska	45 ²⁷
Eden Hazard	27	4	31	Real Madrid	Španjolska	45
Andrés Iniesta	26	5	31	Vissel Kobe	Japan	55.95 ²⁸
Kevin de Bruyne	25	4	29	Manchester City	UK	45 + 19

Tablica 1. Najplaćeniji nogometaši u 2022. godini^{29 30}

Iz navedenog je vidljivo da bi više od pola zarade ovih deset nogometaša, da prebivalište imaju u zemlji u kojoj igraju, u prosjeku bilo oporezovano nekom vrstom poreza. Mnogi od njih pokušavaju smanjiti te iznose kreativnim računovodstvenim praksama, od otvaranja tvrtki u poreznim oazama prema kojima se vrše plaćanja do prijave prebivališta u istima. Tri najpoznatija slučaja nogometnih djelatnika koji su osuđeni zbog utaje poreza su slučajevi Lionela Messija, Cristiana Ronalda i Joséa Mourinha. Poveznica ta tri slučaja je to da su sva tri slučaja vezana uz Španjolsku. Kraljevina Španjolska je 2005. godine donijela takozvani “*Beckhamov Zakon*”³¹ kojim se na dohodak svih osoba koje u prethodnih deset godina nisu plaćale porez u Španjolskoj, a koje se dosele u Španjolsku i postanu porezni rezidenti Kraljevine Španjolske, primjenjuje snižena stopa poreza od 23% (u odnosu na regularne stope poreza od 24% do 600 tisuća eura dohotka, tj. 42% iznad 600 tisuća eura dohotka).³² David Beckham je prema mnogima bio prvi pravi nogometni *superstar*, i od njegove pojave nogometaši su počeli zarađivati sve veće iznose kroz sponzorske ugovore i druge slične pravne poslove (dalje u tekstu: sponzorski ugovori). Kako se “*Beckhamov Zakon*” primjenjivao isključivo na dohodak, a ne i na dobit Messi, Ronaldo i Mourinho su osnovali tvrtke u poreznim oazama, konkretno na Panami, u Irskoj i na Britanskim Djevičanskim Otcima preko kojih su sklapali sponzorske ugovore.³³ Španjolska porezna tijela su to protumačila kao izbjegavanje plaćanja poreza. Messi je morao platiti 5 milijuna eura “dobrovoljne korektivne uplate” i 252 tisuće eura (kao zamjenu za 21 mjesec zatvora), Ronaldo se nagodio s tužiteljstvom i platio je 18.8 milijuna eura (s time da je on dobio i uvjetnu kaznu zatvora u trajanju od 23 mjeseca), a Mourinho se nagodio s tužiteljstvom i platio je 3.3 milijuna eura.³⁴ Zanimljiv je i slučaj Xabija Alonsa koji je bio

²⁷The World Cup Countries With The Highest (And Lowest) Tax Rates, <https://www.forbes.com/sites/kellyphillipsrb/2018/07/13/the-world-cup-countries-with-the-highest-and-lowest-tax-rates/?sh=47f39c9a1f10>, 31.12.2022.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ovo je pojednostavljeni prikaz koji uključuje samo stope poreza na državnoj razini bez lokalnih poreza.

³¹ Izvorno *ley Beckham*, tj. Kraljevski Dekret 687/2005

³² Explained: La Liga stars and tax issues, <https://www.football-espana.net/2019/12/19/explained-la-liga-stars-and-tax-issues>, 31.12.2022.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

optužen da je utajio 2 milijuna eura poreza zbog sponzorskih ugovora sklopljenih preko tvrtke osnovane na Madeiri i koji se jedini odlučio boriti protiv optužnice te je na kraju bio oslobođen.³⁵

3. VLASNIČKA STRUKTURA KLUBOVA

Jedan od najvažnijih ciljeva u prevenciji pranja novca je shvatiti tko je stvarni vlasnik stranke ili transakcije, tj. tko je fizička osoba koja u konačnici kontrolira stranku ili za koju se provodi transakcija. Sama vlasnička struktura jako utječe na cijelo funkcioniranje jednog nogometnog kluba – od određivanja ciljeva (hoće li na prvom mjestu biti profit ili rezultat), preko transferne politike do svih drugih poslovnih procesa koji se provode u jednom poslovnom subjektu. Ključno pitanje u vezi s rizikom od pranja novca je tko donosi konačne odluke, to jest radi li se o jednom vlasniku ili o nekom kolegijalnom upravljačkom tijelu (npr. skupština ili uprava).

3.1. TIPOVI VLASNIČKE STRUKTURE

Nogometni klubovi imaju različite tipove vlasničkih struktura, a tri najčešća tipa su klasična struktura, moderna nogometna korporacija i udruga građana.³⁶

Ključna karakteristika klasične vlasničke strukture je da su sva upravljačka i imovinska prava koncentrirana u rukama jedne osobe – vlasnika.³⁷ Primjer klasične vlasničke strukture je FC Chelsea koji je funkcionirao kao d.o.o. u vlasništvu matične tvrtke Chelsea limited koja je do 2022. godine bila u vlasništvu rusko-ukrajinskog oligarha Romana Abramoviča.³⁸

Moderna nogometna korporacija organizirana je kao dioničko društvo u kojem su upravljačka prava koncentrirana u rukama nekoliko kolegijalnih tijela koja međusobno odgovaraju jedna drugima.³⁹ Primjer moderne nogometne korporacije je Manchester United koji funkcionira kao dioničko društvo osnovano na Kajmanskim otocima, a koje je izlistano na njujorškoj burzi.⁴⁰ Iako je pravno gledano Manchester United dioničko društvo, u praksi su u njemu također sva upravljačka prava koncentrirana u rukama nekolicine vlasnika jer 90% dionica drži američka obitelj Glazer.⁴¹

³⁵ Ibid

³⁶ Franck, Egon Private firm, public corporation or member's association – Governance structures in European football u International Journal of Sport Finance, 2010., 5(2):108-127., str. 111.

³⁷ Ibid., str. 112.

³⁸ Ibid., str. 111.

³⁹ Ibid., str. 113.

⁴⁰ INVESTOR RELATIONS, <https://ir.manutd.com/investor-faqs.aspx>, 31.12.2022.

⁴¹ Ibid.

Treći tip je neprofitna udruga građana s pravnom osobnošću (*eingetragener Verein*) i tipična je za Njemačku.⁴² Udruge građana funkcioniraju po načelu jedan član-jedan glas, a važne strateške odluke donose se na sastancima skupštine.⁴³ Kako su udruge neprofitne organizacije pa članovi nemaju nikakva imovinska prava i kako pravo glasa u udrugama nije prenosivo, klubovi s ovim tipom vlasničke strukture idealiziraju rezultat ispred profita, ali uz financijsku održivost.⁴⁴ Njemačka Bundesliga je 1998. uvela pravilo po kojem nogometni klubovi mogu biti osnovani kao trgovačka društva, međutim više od 50% glasačkih prava u tim trgovačkim društvima mora pripadati udruzi građana koja je osnivač trgovačkog društva.⁴⁵ Iznimke su bili Bayer Leverkusen i Wolfsburg koji su već postojali kao trgovačka društva jer se radilo o klubovima za zaposlenike svojih matičnih kompanija (Bayer i Volkswagen) pa im je Bundesliga dozvolila da nastave postojati u istom pravnom obliku.⁴⁶ Nekolicina klubova je navedeno pravilo izigrala tako da je razdvojila glasačka i imovinska prava pa je tako Lars Windhorst vlasnik 66.6% Herthe Berlin dok je Martin Kind većinski vlasnik Hannovera 96, iako su obojica većinu glasačkih prava prepustili matičnim udrugama građana.⁴⁷ Dva posebna slučaja su Hoffenheim i RB Leipzig. Vlasnik Hoffenheima Ditmar Hopp je 2015. godine iskoristio iznimke koje su ranije napravljene za Bayer i Wolfsburg kako bi preuzeo potpunu kontrolu nad klubom, na temelju toga što je dvadeset godina kontinuirano i puno ulagao u klub.⁴⁸ Iako je RB Leipzig kao udruga građana osnovan još 2009., pravilo 50+1 je zaobišao tako da je ograničio broj članova udruge na 21, a pretpostavlja se i da su svi članovi na neki način povezani s Red Bullom.⁴⁹

3.2. ELEMENTI VISOKOG RIZIKA OD PRANJA NOVCA POVEZANI S VLASNIČKOM STRUKTUROM KLUBOVA

Obzirom da su nogometni klubovi utjelovljenje identiteta zajednice koja se oko njih okuplja, ali i da često djeluju kao multinacionalne korporacije, preuzimanje vlasništva nogometnog kluba koje nije nadzirano od strane nekog nadležnog tijela stvara mnoge rizike od

⁴² Franck, Egon, loc. cit. (bilj. 35)

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Football Club Ownership In Germany – Less Romantic Than You Might Think, <https://www.lawinsport.com/topics/item/football-club-ownership-in-germany-less-romantic-than-you-might-think>, 31.12.2022.

⁴⁶ The Power and Fragility of German Soccer's 50+1 Rule, <https://globalsportmatters.com/culture/2022/06/14/power-fragility-bundesliga-fifty-plus-one-rule/>, 31.12.2022.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

pranja novca kroz kanal vlasništva nad nogometnim klubom. Prosječnog pratitelja nogometa najčešće će zanimati samo rezultat i zadržavanje identiteta kluba čiji je navijač dok u pozadini taj isti klub može služiti kao paravan za pranje novca kroz razne poslove s jedinicama lokalne ili regionalne samouprave. Obećanje potencijalnog investitora da će klub u kratkom roku dovesti do značajnih sportskih uspjeha ili zasićenost navijača trenutnim vlasnikom vrlo lako mogu uzrokovati *no questions asked* pristup prema novom investitoru, a komplicirane korporativne strukture (od kojih se brendovi najvećih nogometnih klubova sastoje) vrlo lako mogu poslužiti za prikrivanje osoba koje u stvarnosti upravljaju klubom. De Sanctis takvo pasivno sudjelovanje u pranju novca naziva “emocionalnim pranjem”, jer se zbog višeg cilja (spasa nogometnog kluba ili zbog rezultata) ne provjerava izvor sredstava ili identitet investitora.⁵⁰

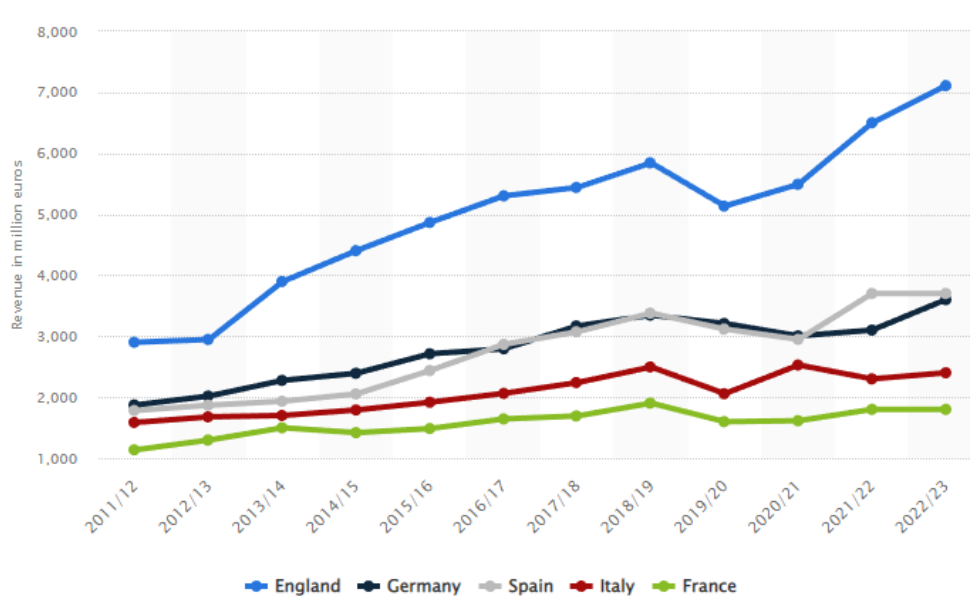
3.2.1. POVEZANOST SA ZAJEDNICOM

Glavna pokretačka motivacija svakog poslovnog subjekta u kapitalizmu je maksimizirati profit. Kad se u tu jednostavnu jednadžbu stave konkretne brojke vidi se da nogometni klubovi nisu tipični poslovni subjekti koji tržišnu utakmicu igraju po standardnim pravilima maksimizacije profita i minimiziranja rashoda. Naime, iako su prihodi klubova u pet najboljih europskih liga (Engleska, Španjolska, Francuska, Italija i Njemačka) u periodu od 1996. godine do 2007. godine narasli s 2.497 milijarde eura na 7.727 milijardi eura godišnje, samo klubovi iz engleske Premier League su 2009. godine u svojim poslovnim knjigama prijavili 3.1 milijardu funti obveza.⁵¹ Prema Deloitteu do 2021. godine, prihodi klubova iz pet najboljih liga zajedno su se gotovo udvostručili (iznosili su 15.1 milijardu eura) kao što je vidljivo na Slici 1, dok su dugovi samo premierligaških klubova narasli na 4.6 milijardi eura.⁵²

⁵⁰ De Sanctis, Fausto Martin, Football, Gambling and Money Laundering – A Global Criminal Justice Perspective, Springer, Švicarska, 2014., str. 33.

⁵¹ Franck, Egon, op. cit. (bilj. 35), str. 109.

⁵² Deloitte’s Annual Review of Football Finance: European football market revenues rise by 10% in 2020/21 season, despite almost complete loss of matchday revenues, <https://www2.deloitte.com/hr/en/pages/press/articles/annual-review-football-finance-2022.html>, 06.05.2023.

Slika 1. Prihodi klubova u pet najboljih europskih liga od sezone 2011/12 do sezone 2022/23⁵³

Kad se ove brojke (sa Slike 1) izvade iz konteksta postavlja se pitanje zašto bi ijedan vlasnik kluba ulagao novce u poslovni subjekt koji posluje s takvim gubicima. Odgovor na to pitanje daje Franck u članku *Private firm, public corporation or member's association – Governance structures in European football*, ali i Manola i Cindori u članku *Particularities of anti-money laundering methods in football*. Nogometni klubovi uvelike su vezani uz zajednicu iz koje su nastali i vlasnik kluba kvalitetnim upravljanjem može steći velik ugled u zajednici što može rezultirati dodatnim poslovima i dodatnim prihodima za njegove ostale djelatnosti.⁵⁴ I sam FATF je prepoznao da nogomet ima dugu povijest povezanosti s politički izloženim osoba ili pak s osobama za koje sumnja ili za koje se zna da su povezane s kriminalom.⁵⁵ Dakle, ulazak takvih osoba u nogomet nije motiviran isključivo eventualnim financijskim dobitcima jer je nogomet, kao industrija, ekonomski vrlo nepredvidljiv.⁵⁶ Takav primjer možemo vidjeti u Meksiku u slučaju u kojem je pseudopoduzetnik kupio profesionalni nogometni klub kako bi iskoristio povezanost kluba s lokalnim vlastima i preko toga dobio veće javne radove.⁵⁷

FATF prepoznaje da nogometni klubovi nemaju posebnu razinu rizika isključivo zbog toga jer se radi o nogometnim klubovima, već su rizični zbog toga što lako mijenjaju vlasništvo i

⁵³ Revenue of the Big Five soccer leagues in Europe from 2012/13 to 2021/22, with a forecast to 2023/24, by country, <https://www.statista.com/statistics/261218/big-five-european-soccer-leagues-revenue/>, 06.07.2023.

⁵⁴ Franck, Egon, op. cit. (bilj. 35), str. 112

⁵⁵ FATF - Money Laundering through the Football Sector, op. cit. (bilj. 3), str. 18.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid., str. 19.

zbog značajnog gotovinskog prometa (npr. od kupnje ulaznica).⁵⁸ Iako bi na prvi pogled najrizičniji trebali biti najveći klubovi, ovakvi rizici značajno izlažu i manje profesionalne, pa čak i amaterske klubove.⁵⁹ U klubovima s lošijom infrastrukturom nema brojača posjetitelja pa perači novca u čijem je klub vlasništvu mogu “otkupiti” ulaznice koje nisu prodane te tako steći prividno legitiman izvor sredstava koja će uplatiti na bankovni račun kluba.⁶⁰ Indikator koji bi trebao upozoriti bankovne službenike da se radi o sumnjivoj transakciji je pojava većih denominacija novca u uplatama prihoda od ulaznica jer većina gledatelja ulaznice kupuje srednjim denominacijama.⁶¹

3.3.2. FINANCIJSKO POSLOVANJE KLUBOVA

U dosadašnjem dijelu trećeg poglavlja analiziralo se financijsko poslovanje nogometnih klubova i pitanje motivacije investitora u nogometne klubove. Nelen u članku *Professional Football and Crime. Exploring terra incognita in studies on white-collar crime* postavlja razumnu tezu da ni vlasnik kluba koji je u financijskim problemima neće pitati previše pitanja u trenutku kad se pojavi potencijalni investitor koji bi ga mogao spasiti od generiranja daljnjih gubitaka.⁶² Ako ne postoje jasna pravila koja propisuju *due dilligence*⁶³ investitora u nogometne klubove, takvo stanje tržišta otvara vrata ulasku malicioznih aktera u vlasničke strukture klubova.

3.2.3. PRIKRIVENO STVARNO VLASNIŠTVO

Perači novca u procesu pranja novca često koriste vrlo komplicirane vlasničke strukture svojih poslovnih subjekata kako bi istražna tijela što teže došla do njih. Prema hrvatskom Pravilniku o Registru stvarnih vlasnika (NN 53/19, 1/20) složenom vlasničkom strukturom smatra se vlasnička struktura u kojoj se nalazi dva ili više pravnih subjekata.⁶⁴ FATF je nedostupnost podataka o stvarnom vlasništvu označio jednim od najvećih problema sustava sprječavanja pranja novca pa je na tu temu zajedno s Egmont grupom 2018. godine izdao i publikaciju pod nazivom *Concealment of Beneficial Ownership* s pregledom slabosti sustava

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Nelen, H. (2015). Professional Football and Crime. Exploring terra incognita in studies on white-collar crime. In J. V. Erp, W. Huisman, & G. V. Walle (Eds.), *Routledge Handbook of White-Collar and Corporate Crime in Europe* (pp. 292-303). Routledge/Taylor & Francis Group.

⁶³ *Customer Due Dilligence* ili dubinska analiza stranka je postupak identifikacije stranke, zakonskih zastupnika stranke te stvarnih vlasnika stranke.

⁶⁴ Pravilnik o Registru stvarnih vlasnika (NN 53/19, 1/20), čl. 2. t. 13.

sprječavanja pranja novca i indikatorima da se radi o prikrivenom stvarnom vlasništvu.⁶⁵ Većina država EU je nakon donošenja AMLD4⁶⁶ ispunila obvezu uspostavljanja nacionalnog registra stvarnih vlasnika. Međutim, dobrom dijelu njih se pristup plaća ili nisu otvoreni za javnost što otežava provjeru stvarnog vlasništva (Tablica 2).

Država	Naziv RSV	Link	Način Ulaska	Pristup informacijama	Pristup se plaća
Austrija	Register der wirtschaftlichen Eigentümer (Register of Beneficial Owners).	https://www.usp.gv.at/Portal.Node/usp/public	Registracija	Za registrirane korisnike	DA
Belgija	UBO-Register	https://eservices.minfin.fgov.be/myminfin-web/	e-identifikacija	Za registrirane korisnike	DA
Bugarska	Commercial Register and Register for non-profit legal entities	https://portal.registrvagency.bg/	Otvoren	Otvoren	NE
	BULSTAT Register	http://www.bulstat.bg/	Otvoren	Otvoren	NE
Cipar	Nema registra stvarnih vlasnika, ali ima Business Register	https://www.companies.gov.cy/en/	Otvoren	Otvoren	NE
Češka	Evidence skuteč ných majitelu	https://issm.justice.cz/	Registracija	Za registrirane korisnike (legitimni interes ili nadležna tijela)	NE
Danska	Central Business Register	https://datacvr.virk.dk/data/index.php?q=forside&language=en-gb	Otvoren	Otvoren	NE
Estonija	Äriregister (Commercial Register)	https://ariregister.rik.ee/index?lang=eng#	Otvoren	Otvoren	Po izvatku
	Mittetulundusühingute ja sihtasutuste register (Non-profit Associations and Foundations Register).	https://ariregister.rik.ee/lihtparing.py	Otvoren	Otvoren	Po izvatku
Finska	Trade Register (nema posebnog Registra stvarnih vlasnika)	https://www.prh.fi/en/kaupparekisteri.html	Otvoren	Otvoren	Po izvatku
Francuska	Registre des bénéficiaires effectifs	https://www.infogreffe.fr/rbe	Otvoren	Otvoren	Po izvatku
Grčka	Μητρώο Πραγματικών Δικαιούχων (Register of Real Beneficiaries)	https://www.gsis.gr/polites-epiheiriseis/epiheiriseis/mi-troo-pragmatikon-dikaioyhon	Registracija	Za registrirane korisnike	Po izvatku
Hrvatska	Registar Stvarnih Vlasnika	https://rsv.fina.hr/RSV-javnost/login	Putem NIAS-a	Obveznici za svoje stranke imaju uvid u povijesne promjene, građani imaju pristup osnovnim podacima o stvarnim vlasnicima prijavom putem NIAS-a	NE
Irska	Register of Beneficial Ownership	https://rbo.gov.ie/about.html	Registracija	Otvoren	Po izvatku
Italija	/	/	/	/	/
Latvija	Enterprise Register of Latvia	https://www.lursoft.lv/?l=en	Otvoren	Otvoren	NE
Litva	/	/	/	/	/
Luksemburg	Beneficial Owners Register	https://www.lbr.lu/mjrcs-rbe/jsp/IndexActionNotSecured.action?time=1601471280873&loop=1	Otvoren	Otvoren	NE
Mađarska	/	/	/	/	/
Malta	Malta Business Registry	https://registry.mbr.mt/ROC/	Otvoren	Otvoren	Po izvatku
Nizozemska	UBO register	https://www.kvk.nl/producten-bestellen/bedrijfsproducten-bestellen/uittreksel-ubo-register/	Otvoren	Na zahtjev	DA
Njemačka	Transparenzregister	https://www.transparenzregister.de/	Registracija	Otvoren	NE

⁶⁵ FATF – Concealment of Beneficial Ownership (2018)

⁶⁶ DIREKTIVA (EU) 2015/849 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 20. svibnja 2015. o sprečavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca ili financiranja terorizma, o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012 Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive 2005/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i Direktive Komisije 2006/70/EZ (skraćeno Četvrta direktiva)

Poljska	Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych	https://crbr.podatki.gov.pl/	Otvoren	Otvoren	NE
Portugal	Registo Central de Beneficiário Efetivo	https://rcbe.justica.gov.pt/	Registracija	Za registrirane korisnike	NE
Rumunjska	/	/	/	/	/
Slovačka	OBCHODNÝ REGISTER (Sudski registrar)	http://orsr.sk/	Otvoren	Otvoren	NE
	Register of public sector partners	https://rpvs.gov.sk/rpvs/	Otvoren	Otvoren	NE
Slovenija	Beneficial Owners Register (BOR)	https://www.ajpes.si/?language=english	Registracija	Za registrirane korisnike	NE
Španjolska	Registro Mercantil Central	http://www.rmc.es/Registre-red-companies.aspx	Registracija	Za registrirane korisnike	Po izvatku
	Registro de Titularidades Reales	https://sede.registradores.org/retir/	Uz digitalni certifikat	Uz certifikat	Nema info
Švedska	Beneficial Ownership Register	https://bolagsverket.se/en-us/about/beneficial-ownership-register	Otvoren	Otvoren	Po izvatku
Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske	Companies House	https://beta.companieshouse.gov.uk/	Otvoren	Otvoren	Po izvatku

Tablica 2. Registri stvarnih vlasnika u zemljama članicama EU 2020. godine⁶⁷

Iz dosadašnjeg pregleda vidljivo je kako su nogometni klubovi *per se* zapravo samo brendovi koji posluju u raznim pravnim oblicima i s raznim vlasničkim strukturama u pozadini. Takve komplicirane korporativne strukture peračima novca nude priliku za skrivanje “shell”⁶⁸ tvrtki pod “kišobranom” uglednog brenda. Neke od zemalja koje su najrizičnije za ulazak sumnjivog kapitala (jer se u njima nalaze najbogatiji klubovi) su uvele i dodatne provjere te ograničenja za ulazak potencijalnog investitora u nogometni klub. Ranije je bilo riječi o tome kako u prva dva razreda njemačkog nogometa vrijedi pravilo 50+1, dok engleska Premier League ima svoj set pravila kodificiran u takozvanom *Handbooku* čiji dio F govori o *Owners’ and Directors’ Test*, tj. zahtjevima koje moraju zadovoljavati vlasnici i izvršni dužnosnici klubova.⁶⁹

4. NAVIJAČI I ORGANIZIRANI KRIMINAL

Navijači se mogu podijeliti na nekoliko grupa: na tzv. “kibice”, tj. obitelji s djecom i obične gledatelje, zatim na ultrase, tj. zagriženije navijače organizirane u navijačke skupine te na huligane koji su često povezani s nekom vrstom organiziranog kriminala. Istraživanje Global Initiativea je samo na području WB6 država⁷⁰ identificiralo 122 navijačke skupine od kojih se

⁶⁷ Izvor: osobno istraživanje

⁶⁸ Cindori shell tvrtke definira kao lažne tvrtke koje služe prikrivanju sredstava pranja novca dok ispred njih djeluju takozvane front tvrtke koje obavljaju legalne poslovne aktivnosti radi prikrivanja same aktivnosti pranja novca. v. Sustav sprječavanja pranja novca

⁶⁹Premier League Handbook Season 2022/23, https://resources.premierleague.com/premierleague/document/2022/07/19/40085fed-1e9e-4c33-9f14-0bcf57857da2/PL_Handbook_2022-23_DIGITAL_18.07.pdf, 07.05.2023.

⁷⁰ Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija

78 može smatrati ultrasima dok je 21 od njih povezana s politikom i/ili organiziranim kriminalom.⁷¹ Prema navedenom istraživanju tri su kriterija koja moraju biti zadovoljena kako bi se određena navijačka skupina mogla smatrati huliganskom: pripadnici te navijačke skupine moraju biti uključeni u nasilničko ponašanje; pripadnici te navijačke skupine moraju iskazivati ekstremna politička stajališta i pripadnici te skupine moraju, kao dio skupine, biti uključeni u kriminalne aktivnosti.⁷²

4.1. IDENTITET KLUBOVA

Nogomet je kulturološki fenomen u kojem navijačke skupine često okupljaju ljude s istom ili vrlo sličnom pozadinom. Tako se često govori o “radničkim klubovima”, “gospodskim klubovima” i sl., a samim time se razlikuju i navijači koji podupiru određeni klub. Poznata je priča o tome kako je FC Internazionale Milano (poznatiji kao Inter) osnovan nakon što je grupa igrača napustila Milan Cricket and Football Club (kasnije AC Milan) zbog neslaganja s politikom kluba koji je postavio ograničenje na broj stranih igrača.⁷³ Također postoje i vlasnici klubova koji nakon kupnje na silu pokušavaju promijeniti identitet kluba što nailazi na navijački otpor pa je tako poznat i slučaj navijača Manchester Uniteda koji se nisu slagali s politikom vođenja kluba obitelji Glazer te su, kao rezultat, osnovali navijački klub United of Manchester ili, lokalno, navijača varaždinskog Varteksa koji su, nakon što je klub za koji su navijali preimenovan u NK Varaždin, osnovali navijački NK Varteks.

4.2. STUDIJA SLUČAJA – NAVIJAČKE SKUPINE NA ZAPADNOM BALKANU

S psihološkog aspekta postavlja se pitanje motivacije pojedinaca za ulazak u skupinu ultrasa ili pak huligana. Prema istraživanju Global Initiativea glavni motiv je ljubav prema sportu i određenom nogometnom klubu što se dodatno pojačava kroz osjećaj pripadnosti grupi koja dijeli iste osjećaje.⁷⁴ Osim ovog glavnog motiva, istraživanje kao ostale motive navodi zajednički identitet i sudionništvo u događajima koji su puni drame, rituala i raskoši uz dobivanje onog što mladi ljudi možda nisu dobili od svoje obitelji, a to su osjećaji strukture, sklada i zajedništva.⁷⁵

Zanimljivo je i ponašanje članova ultrasa, koje je često vrlo slično ponašanju članova kriminalnih organizacija u kojima mlađi članovi imitiraju ponašanje starijih članova kako bi

⁷¹ Dangerous games: Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans (2022), str. 3.

⁷² Ibid., str. 5.

⁷³ Inter Milan, <https://www.britannica.com/topic/Inter-Milan>, 07.05.2023.

⁷⁴ Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans, op. cit. (bilj. 66), str. 14.

⁷⁵ Ibid., str. 14.

bili prihvaćeniji od strane svojih vršnjaka.⁷⁶ U početku se to najčešće manifestira kao napad na snage reda ili na članove drugih navijačkih skupina što privlači pažnju starijih ultrasa koji već jesu dio kriminalnih organizacija te služi kao polazna točka za druga kaznena djela.⁷⁷ Određene navijačke skupine imaju i zastrašujuće metode inicijacije pa tako jedna navijačka skupina za inicijaciju svojih članova traži od njih da ubodu nekog nožem dok članovi druge navijačke skupine moraju “proliti krv” drugog člana svoje skupine kako bi se uspeli u hijerarhijskoj ljestvici skupine.⁷⁸ Prema istraživanju ultrasi funkcioniraju slično kao terorističke skupine, u malim ćelijama od pet do šest ljudi koje kontroliraju određene dijelove grada, a čiji voditelji u međusobnoj koordinaciji mobiliziraju ostale članove kroz razna okupljanja.⁷⁹ Voditelji ćelija su najčešće iskusni članovi koji su se iskazali kroz godine lojalnosti klubu i samoj navijačkoj skupini.⁸⁰ No, postoje i slučajevi u kojima su voditelji ćelija postajali pojedinci izvan navijačke skupine s kriminalnom prošlosti, a koji bi u takvim slučajevima preuzimali kontrolu nad ćelijom i koristili nogomet kao paravan za svoje ilegalne aktivnosti.⁸¹

Navijačke skupine u zemljama WB6 su se formalno počele organizirati u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća.⁸² Kako je to bilo vrijeme koje je neposredno prethodilo raspadu Jugoslavije, tj. razdoblje kad su politička previranja već počela, članovi tih skupina su se okretali nasilju protiv pripadnika navijačkih skupina drugih etniciteta dok su istovremeno nosili plakate s političkim porukama i nacionalnim grbovima i zastavama.⁸³ Nakon raspada Jugoslavije u ratom razorenim novonastalim državama veza između politike, nogometa i organiziranog kriminala je postala još jača.⁸⁴ Političari su često koristili nogometne klubove kako bi dobili podršku na izborima, a veći priljev financijskih sredstava od međunarodnih klupskih natjecanja je stvorio priliku za pranje novca kroz klupsku infrastrukturu i transfere igrača.⁸⁵ Mnogo je slučajeva u kojima su političari svoje privatne vojske gradili iz redova huligana dok bi vođe huligana, kao poduzetnici, zauzvrat dobivali unosne poslove sa središnjom državom ili s lokalnim vlastima, ali i zaštitu od kaznenog progona.⁸⁶ Slika 2

⁷⁶ Ibid., str. 15.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid., str. 16.

⁷⁹ Ibid., str. 17.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid., str. 22.

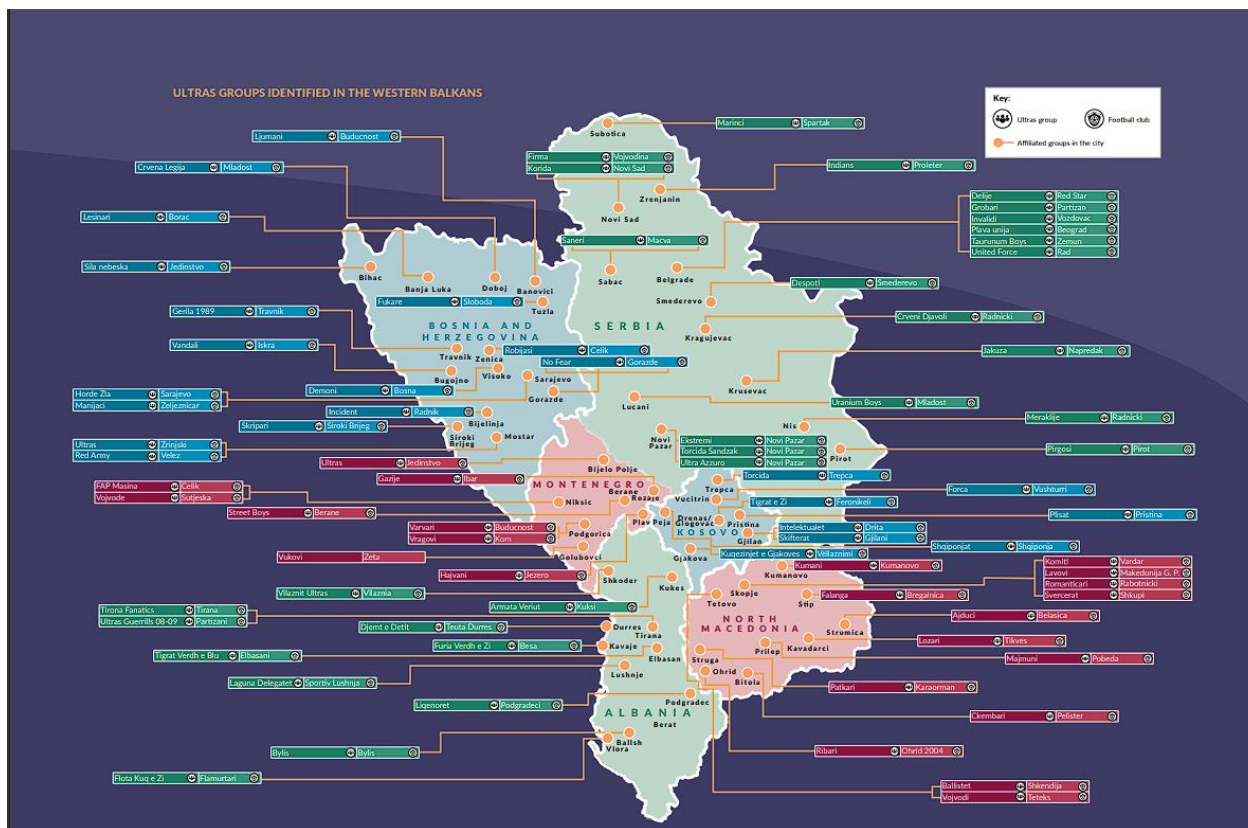
⁸³ Ibid., str. 22.

⁸⁴ Ibid., str. 23.

⁸⁵ Ibid., str. 23.

⁸⁶ Ibid., str. 26.

prikazuje razmještaj navijačkih skupina iz WB6 zemalja analiziranih u istraživanju Global Iniativea.

Slika 2. Karta navijačkih skupina u državama WB6⁸⁷

Istraživanje Global Iniativea zaključuje da veza između huliganizma i nasilja nije endemski fenomen vezan uz zemlje WB6, već se očituje i u zemljama iz kojih huliganizam potječe (primarno Italija i Engleska), međutim, povezanost navijačkih skupina s politikom i organiziranim kriminalom označuje kao fenomen koji je relativno ograničen na zemlje WB6 (Tablica 3).⁸⁸

Država	Stupanj rizika		
	Nasilje	Veza s politikom	Kriminal
Albanija	Srednji	Niski	Odsutan
Bosna i Hercegovina	Vrlo visok	Visok	Srednji
Kosovo	Srednji	Srednji	Niski
Sjeverna Makedonija	Visok	Visok	Niski
Crna Gora	Visok	Niski	Niski
Srbija	Vrlo visok	Visok	Visok

Tablica 3. Stupanj rizika zbog povezanosti huliganizma s nasiljem, politikom i organiziranim kriminalom u državama WB6⁸⁹

⁸⁷ Ibid., str. 6. i 7.

⁸⁸ Ibid., str. 32

⁸⁹ Ibid., str. 30.

4.3. NAVIJAČKE SKUPINE I PRANJE NOVCA

Iako ranije navedeno istraživanje fenomen sprege politike, organiziranog kriminala i navijačkih skupina geografski relativno ograničava na zemlje WB6, u samom istraživanju se navode i neki konkretni primjeri navijačkih skupina koje se bave pranjem novca, što u zemljama WB6, što u ostatku svijeta. Tako je u Argentini navijačka skupina Barras Bravas uključena u krijumčarenje droge i pranje novca kroz nogometni sektor.⁹⁰ U Italiji su sve 3 najozloglašnije kriminalne organizacije (Camorra, Cosa Nostra i 'Ndrangheta) povezane s političkim djelovanjem ultrasa na stadionima, kao i s pranjem novca u gradskim četvrtima koje kontroliraju ultrasi.⁹¹ Prema istraživanju Global Initiativea u Bosni i Hercegovini i u Sjevernoj Makedoniji postoje navijačke skupine koje su uključene u krijumčarenje i prodaju droge te u krijumčarenje oružja, a, kao što je i ranije navedeno, trgovina drogom je bila prvo predikatno kazneno djelo povezano s pranjem novca, kako općenito, tako i kroz nogometni sektor.⁹² U Srbiji je jedna navijačka skupina izgradila bliske veze s državnim dužnosnicima (ponajviše policijskim), kao i s jednom crnogorskom kriminalnom organizacijom koja je specijalizirana za krijumčarenje kokaina iz Južne Amerike u Europu.⁹³

5. TRANSFERI

Transfer nogometaša je, s pravne strane, prekid ugovora između nogometaša i njegovog dotadašnjeg poslodavca, tj. kluba, i potpisivanje novog ugovora s novim poslodavcem, tj. klubom uz plaćanje određene naknade dotadašnjem klubu od strane novog kluba.⁹⁴ Do 1995. godine je ova definicija vrijedila za sve transfere, međutim od slučaja Bosman ona više ne vrijedi za takozvane *free* agente, to jest nogometaše kojima je ugovor s dosadašnjim poslodavcem istekao. Takvi nogometaši mogu sklopiti ugovor s bilo kojim drugim klubom. Samo tržište transfera postoji otkako postoji nogomet, međutim do sredine devedesetih godina dvadesetog stoljeća postojala su mnoga pravila koja su ograničavala tržište. Neke lige su imale pravila koja su ograničavala broj stranih nogometaša u polju dok, na primjer, u Jugoslaviji domaći nogometaši nisu mogli napustiti ligu dok ne napune 28 godina. Kroz godine je broj tih zabrana padao, a tržište transfera je postajalo puno otvorenije, a posredno i življe i financijski

⁹⁰ Ibid., str. 28.

⁹¹ Ibid., str. 28.

⁹² Ibid., str. 28.

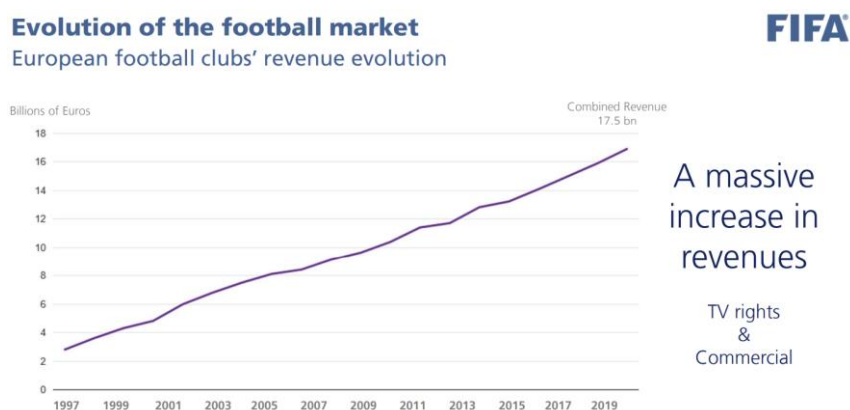
⁹³ Ibid., str. 28.

⁹⁴ Cindori, Sonja, Manola, Ana, "Particularities of anti-money laundering methods in football", *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 23 No. 4, 2020., pp. 885-897. str. 8.

bogatije. U ovom poglavlju će biti riječi o etapama tog otvaranja i o rizicima od pranja novca koji su nastali kao posljedica tog otvaranja.

5.1. “UTRKA U NAORUŽANJU” I KOMERCIJALIZACIJA NOGOMETA

Kao što je navedeno na početku rada, do komercijalizacije nogometa nije došlo paralelno s popularizacijom već je popularizacija nogometa bila samo prvi korak ka komercijalizaciji nogometa. Do komercijalizacije je došlo tek plasiranjem nogometa kao reprezentativnog proizvoda što je rezultiralo enormnim rastom iznosa koje su nogometni klubovi počeli dobivati od TV prava i sponzorskih ugovora. Glavni dokaz ove tvrdnje su podaci iz Tablice 4 te Slika 3 i 4, iz kojih se može vidjeti da je linearni rast prihoda od TV prava uzrokovao eksponencijalni rast rekordnih iznosa transfera.

Slika 3. Prihodi europskih klubova od TV prava i reklamiranja⁹⁵

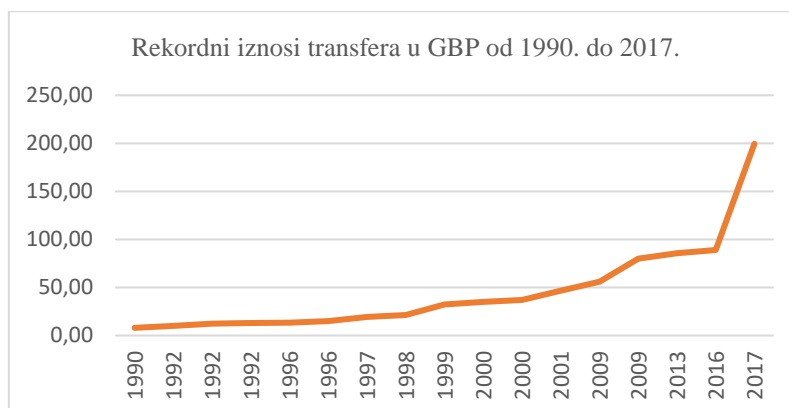
Igrač	Klub iz:	Klub u:	Iznos transfera (u milijunima GBP)	Godina
Roberto Baggio	Fiorentina	Juventus	8	1990
Jean-Pierre Papin	Marseille	Milan	10	1992
Gianluca Vialli	Sampdoria	Juventus	12.5	1992
Gianluigi Lentini	Torino	Milan	13	1992
Ronaldo	PSV	Barcelona	13.2	1996
Alan Shearer	Blackburn	Newcastle	15	1996
Ronaldo	Barcelona	Inter	19.5	1997
Denilson	São Paulo	Real Betis	21.5	1998
Christian Vieri	Lazio	Inter	32.5	1999
Hernan Crespo	Parma	Lazio	35	2000
Luis Figo	Barcelona	Real Madrid	37	2000
Zinedine Zidane	Juventus	Real Madrid	46.6	2001
Kaka	Milan	Real Madrid	56	2009
Christiano Ronaldo	Manchester United	Real Madrid	80	2009
Gareth Bale	Tottenham	Real Madrid	85.8 ⁹⁶	2013

⁹⁵ FIFA Transfer system reform (2018), <https://digitalhub.fifa.com/m/41a78d8c8d1d8f29/original/vbebqylfp1ns1pe9w1lc-pdf.pdf>, 07.05.2023.

⁹⁶Iznos preračunat prema srednjem tečaju GBP-EUR na dan transfera prema <https://www.poundsterlinglive.com/history/EUR-GBP-2013>

Paul Pogba	Juventus	Manchester United	89	2016
Neymar	Barcelona	PSG	199,5 ⁹⁷	2017

Tablica 4. Rekordni transferi od 1990. do danas⁹⁸

Slika 4. Grafički prikaz podataka iz Tablice 3

Usporede li se gore navedeni podaci, može se utvrditi da je od 1990. godine do 2017. godine rekord srušen 17 puta, a da je iznos rekordnog transfera danas gotovo 25 puta veći nego iznos rekordnog transfera 1990. godine te da krivulja pokazuje eksponencijalni rast. Bitno je napomenuti da je, iako nitko nije srušio rekord Neymarovog transfera (199,5 mil. GBP, tj. 222 mil. EUR), od 2017. godine do srpnja 2022. godine bilo najmanje deset transfera koji su premašili 100 milijuna eura, što ukazuje na to da transferi u tom iznosu više nisu iznimka nego postaju trend.⁹⁹ Kroz bližu povijest je bilo pet prijelomnih točaka koje su dovele nogomet na financijsku razinu na kojoj je danas. Uspostavom Lige prvaka, Union of European Football Associations (dalje u tekstu: UEFA) je stvorila natjecanje najbogatijih europskih klubova u kojem su financijske nagrade visoke, a gledanost još veća što je otvorilo nogomet sve većem kapitalu od reklamnih agencija. Nakon presude Europskog suda za ljudska prava u slučaju Bosman slabiji klubovi više nisu mogli zadržati nogometaše protiv njihove volje i došlo je do svojevrsne “utrke u naoružanju” najbogatijih nogometnih klubova koji su u svojoj momčadi htjeli najbolje igrače. Predsjednik Real Madrid Florentino Perez je na prijelazu milenija počeo stvarati prvu nogometnu megamomčad prepunu superstarova koja je bila mamac za sponzore. Nakon toga došlo je do kupnje raznih momčadi, mahom iz Premier League te francuske Ligue

⁹⁷Iznos preračunat prema srednjem tečaju GBP-EUR na dan transfera prema <https://www.poundsterlinglive.com/history/EUR-GBP-2017>

⁹⁸Every world record transfer since 1990: Baggio to Neymar via Ronaldo, <https://www.planetfootball.com/quick-reads/every-world-record-transfer-since-1990-featuring-baggio-shearer-pogba/>, 07.05.2023.

⁹⁹ Most expensive soccer transfers worldwide as of February 2023, <https://www.statista.com/statistics/263304/transfer-fees-the-10-most-expensive-transfers-in-soccer-ever/>, 20.05.2023.

I od strane američkih biznismena, ruskih oligarha, bliskoistočnih šeika i dalekoistočnih tajkuna. UEFA je tome odlučila stati na kraj s pravilima o financijskom fair playu prema kojem klub ne smije trošiti više nego što može uprihoditi, međutim pokazalo se da je to pravilo u najvećim slučajevima (PSG i Manchester City) samo mrtvo slovo na papiru jer su oba kluba kažnjena samo financijski i uvjetno.

5.1.1. USPOSTAVA UEFA LIGE PRVAKA (1992.)

Danas je UEFA Liga Prvaka najglamuroznije nogometno natjecanje kojem po gledanosti i atraktivnosti može parirati jedino Svjetsko Prvenstvo. Prema odluci od 4. srpnja 2022., nagradni fond koji se dijelio između 32 kluba koja su se natjecala u ovom natjecanju u sezoni 2022./23. je iznosio preko 2 milijarde eura.¹⁰⁰ Za usporedbu, to je 3% godišnjeg bruto domaćeg proizvoda Republike Hrvatske.¹⁰¹ Taj nagradni fond nije oduvijek bio takav, a cijela priča krenula je 1992. godine.

5.1.1.1. POVIJEST UEFA KLUPSKIH NOGOMETNIH NATJECANJA DO 1992.

Najstarije¹⁰² međunarodno klupsko nogometno natjecanje u Europi je Mitropa kup koji se igrao od 1927. sve do 1992. godine, a igrali su ga klubovi iz srednje i istočne Europe.¹⁰³ Prvo međunarodno klupsko nogometno natjecanje pod ingerencijom UEFA-e bio je Kup prvaka koji se prvi put igrao 1955. godine, a u njemu su se natjecali isključivo prvaci država članica UEFA-e.¹⁰⁴ U istoj sezoni po prvi se igralo i natjecanje pod nazivom Kup velesajamskih gradova koje nije bilo pod ingerencijom UEFA-e, a u kojem se nisu natjecali klubovi već reprezentacije gradova u kojima su se nalazili velesajmovi.¹⁰⁵ 1960. godine UEFA je pokrenula i Kup pobjednika kupova u kojem su se natjecali pobjednici domaćih kup natjecanja država članica UEFA-e.¹⁰⁶ Kup velesajamskih gradova u sezoni 1971./72. ulazi pod nadležnost UEFA-e i

¹⁰⁰Distribution to clubs from the 2022/23 UEFA Champions League, UEFA Europa League and UEFA Europa Conference League and the 2022 UEFA Super Cup Payments for the qualifying phases Solidarity payments for non-participating clubs, https://editorial.uefa.com/resources/0277-158b0bea495a-ba6c18158cd3-1000/20220704_circular_2022_47_en.pdf, str. 2., 20.05.2023.

¹⁰¹ The World Bank in Croatia, <https://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview>, 20.05.2023.

¹⁰² Prema današnjim standardima najstarije međunarodno nogometno natjecanje bi bio Challenge kup koji se igrao od 1897. do 1911., međutim igrali su ga isključivo klubovi s teritorija tadašnje Austrougarske koja je u to vrijeme bila jedna država.

¹⁰³ Football tournaments, <https://www.footballhistory.org/tournament/index.html>, 21.05.2023.

¹⁰⁴UEFA 60 years at the heart of football, https://editorial.uefa.com/resources/021f-0f842a4ba426-22bf135e36bc-1000/uefa_60_years_at_the_heart_of_football.pdf, str. 29., 21.05.2023.

¹⁰⁵ Ibid. str. 30.

¹⁰⁶ Football tournaments, loc. cit., 21.05.2023.

mijenja naziv u Kup UEFA¹⁰⁷, a u njemu se od tad natječu klubovi koji su završili iza prvaka u domaćim ligaškim klupskim natjecanjima članica UEFA-e.¹⁰⁸ Tim činom stvorena je dvostupanjska hijerarhija UEFA-inih klupskih nogometnih natjecanja koja je postojala do 2021. i uspostave Konferencijske lige kao trećeg stupnja natjecanja.

5.1.1.2. USPOSTAVA UEFA LIGE PRVAKA I MONEYBALL¹⁰⁹

Priča o Ligi prvaka započinje izborom Lennarta Johanssona za predsjednika UEFA-e 1990. godine.¹¹⁰ Pod pritiskom najjačih europskih klubova (posebice Real Madrida i AC Milana) koji su htjeli više europskih utakmica i veću financijsku sigurnost, UEFA je pod Lennartovim vodstvom odlučila promijeniti sustav natjecanja u Ligi Prvaka po uzoru na Kup UEFA u kojem se moglo natjecati i više klubova iz iste države.¹¹¹ Naime, propuštanje osvajanja prvog mjesta u nacionalnom prvenstvu je za posljedicu imalo propuštanje prilike za natjecanje u tadašnjem najprestižnijem europskom natjecanju, tj. u Kupu prvaka. U prvoj godini Lennartovog mandata postavljeni su temelji za uspostavu Lige prvaka koja je pod tim imenom prvi put zaživjela u prijelaznoj sezoni 1991./92.¹¹² Već u prvoj sezoni napušten je kup model natjecanja i završnica se igrala u formatu dvije grupe s dvokružnim sustavom^{113.114} Uz novi format natjecanja značajna promjena je bila i to što je UEFA odlučila da više neće prodavati TV i marketinška prava jednoj reklamnoj agenciji koja će ih nakon toga preprodavati, već će ih prodavati direktno UEFA u partnerstvu sa švicarskom marketinškom agencijom TEAM AG.¹¹⁵ UEFA se obvezala da će nove financijske prihode ravnomjernije raspodijeliti klubovima te da će novostečene prihode iskoristiti kako bi poboljšala organizacijsku strukturu natjecanja (UEFA je na sebe preuzela plaćanje sudaca, počela je primjena doping testova na utakmicama i sl.).¹¹⁶ U novom formatu klubovi su imali siguran određeni broj domaćih utakmica u grupnoj fazi kao i pravo na

¹⁰⁷ Kup UEFA je 2008. rebrendiran u UEFA Europsku ligu i pod tim imenom se održava svake godine od sezone 2009./10.

¹⁰⁸ Football tournaments, loc. cit., 21.05.2023.

¹⁰⁹ Moneyball je termin koji je skovao Michael Lewis 2003. godine izdavanjem knjige pod naslovom *Moneyball: The Art of Winning an Unfair Game*. U ovom radu termin se ne koristi u originalnom značenju (primjena analitičke metode kako bi se izgradila ekipa koja se može natjecati s bogatijim klubovima unatoč ograničenom budžetu) već kao simbolički naziv novog perioda u razvoju nogometa u kojem pravila igre više ne diktiraju tradicionalna obilježja sporta (emocije, privrženost zajednici i sl.) već primat preuzima novac.

¹¹⁰ UEFA 60 years at the heart of football, op. cit. (bilj. 100.), str. 89., 03.06.2023.

¹¹¹ Ibid., str. 90., 03.06.2023.

¹¹² Ibid., str. 91., 03.06.2023.

¹¹³ Dvokružni sustav znači da svaka ekipa igra sa svakom dva puta (jednom u gostima i jednom kod kuće).

¹¹⁴ UEFA 60 years at the heart of football, op. cit. (bilj. 100.), str. 92.

¹¹⁵ Ibid., str. 93., 03.06.2023

¹¹⁶ Ibid., str. 92., 03.06.2023

dio prihoda od TV i marketinških prava na koje nije utjecala atraktivnost protivnika.¹¹⁷ Već u sezoni 1994./95. došlo je do novih promjena kad je, uslijed gubitka gledanosti zbog ispadanja klubova s većih tržišta, broj sudionika završnice povećan s 8 na 16.¹¹⁸ U sezoni 1997./98. najboljih 8 europskih liga prema UEFA-inom koeficijentu dobilo je i drugog predstavnika dok su prvaci tih 8 liga imali direktan plasman u završnicu, a tim proširenjem broj sudionika se povećao na 24.¹¹⁹ Samo dvije sezone nakon toga, u sezoni 1999./00. Liga prvaka je ponovno proširena, ovaj put na 32 sudionika, a najbolje europske nogometne lige su u natjecanju predstavljala po četiri predstavnika od kojih su dva s najboljim plasmanom direktno ušla u završnicu.¹²⁰ Kad se zagrebe malo dublje ispod površine vidljivo je da je UEFA u to vrijeme proširivala Ligu prvaka s nakanom da osigura prisutnost klubova s najvećom navijačkom bazom i s ciljem da zahvati najveći dio nogometnog tržišta. Prema tome, ali i prema podacima iz Tablice 4 i sa Slike 4 evidentno je da su devedesete definitivno bile period u kojem je novac počeo određivati smjer razvoja nogometa, tj. period u kojem je *football* postao *moneyball*.

5.1.2. BOSMANOVO PRAVILO (1995.)

Jedno od temeljnih načela Europske Unije prema Ugovoru o funkcioniranju Europske unije je sloboda kretanja roba, kapitala i usluga.¹²¹ Prvi korak prema primjeni ovog načela na sport je bio predmet *Walrave and Koch* u kojem je Europski sud pravde (u daljnjem tekstu Sud) odlučio da prakticiranje sporta spada pod pravo Europske unije samo ako sadrži element ekonomske aktivnosti, tj. ako se radi o profesionalnim sportašima.¹²² Dvije godine kasnije pred Sudom se našao predmet *Dona*.¹²³ Radilo se o talijanskom skautu koji je za svoje usluge bio plaćen tek kad bi nogometaš kojeg je zapazio potpisao ugovor s klubom koji je koristio njegove usluge.¹²⁴ U to je vrijeme u Italiji vrijedilo pravilo da svaki klub može imati samo dva strana nogometaša zbog čega bi klubovi odbijali potpisati ugovor s nekim nogometašima koji nisu imali talijansko državljanstvo.¹²⁵ U ovom predmetu Sud nije donio obvezujuću odluku za europske nogometne saveze već je zadužio UEFA-u da donese novo pravilo koje će klubovima

¹¹⁷ Ibid., str. 94., 03.06.2023

¹¹⁸ Ibid., str. 94., 03.06.2023

¹¹⁹ Ibid., str. 95., 03.06.2023

¹²⁰ Ibid., str. 95., 03.06.2023

¹²¹ Ugovor o funkcioniranju Europske unije, čl. 45.

¹²² Schmidt, Daniel, *The effects of the Bosman-case on the professional football leagues with special regard to the top-five leagues*, University of Twente, završni rad, 2007, str. 12.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

omogućiti potpisivanje ugovora s više stranaca.¹²⁶ Dvije godine nakon toga (1978.) dijalog Europske komisije i predstavnika klubova je doveo do prvog olabavljenja ovog pravila na način da klubovi mogu potpisati ugovor s koliko god stranih nogometaša žele, ali ih je istovremeno na terenu moglo biti najviše troje.¹²⁷

Jean-Marc Bosman je bio belgijski nogometaš čiji ugovor s njegovom dotadašnjim klubom, RC Liegeom, je istekao 1990. godine nakon čega mu je klub htio smanjiti plaću sa 120 tisuća franaka na 30 tisuća franaka, s ciljem da se za njega uprihodi određeni iznos u slučaju budućeg transfera.¹²⁸ Bosman nije htio pristati na smanjenje plaće i pronašao je novi klub u Francuskoj, međutim RC Liege ga je suspendirao što je rezultiralo njegovim odlaskom pred Sud te krajem njegove profesionalne karijere.¹²⁹ Sud je presudio u korist Bosmana, a svoju odluku je objasnio time što postojeća pravila, koja su stupila na snagu nakon slučaja Dona, očigledno ograničavaju mogućnost za zaposlenje stranim nogometašima.¹³⁰ Kako je presuda iz slučaja Bosman vrijedila samo u slučaju kad je nogometaš kojem je istekao ugovor želio sklopiti ugovor s klubom iz druge države članice, logična posljedica je bila odluka nacionalnih saveza da omoguće i domaće tzv. besplatne transfere¹³¹.¹³² Nakon slučaja Bosman počelo je dolaziti do sve većeg jaza između ekonomski jačih i ekonomski slabijih liga jer je ekonomski snažnijim klubovima olakšana akvizicija najvećih talenata i najboljih igrača iz ekonomski slabijih klubova čak i protiv njihove volje.¹³³

5.1.3. ERA GALACTICOSA (2000.-2006., 2009.-danas)

Na izborima za predsjednika Real Madrida 2000. godine pobjedu je odnio inženjer i biznismen Florentino Perez.¹³⁴ Perez je u svojoj kampanji obećao dovođenje Luisa Figa, jedne od najvećih zvijezda Realovog glavnog konkurenta, Barcelone.¹³⁵ Kako je vidljivo u Tablici 4,

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid., str. 13.

¹²⁸ Ibid., str. 15.

¹²⁹ Ibid., str. 16.

¹³⁰ Ibid., str. 18.

¹³¹ Transferi u kojima nema transakcije između klubova jer je igraču istekao ugovor s postojećim klubom što mu omogućava slobodno pregovaranje i sklapanje ugovora s novim klubom.

¹³² Schmidt, Daniel, op. cit. (bilj. 117), str. 22.

¹³³ Ekonomski slabijim klubovima su nakon slučaja Bosman preostale dvije opcije: prodati igrača dok je još uvijek pod ugovorom i zaraditi određeni iznos od transfera ili držati igrača do isteka ugovora i nakon toga ga pustiti da ode besplatno.

¹³⁴ FLORENTINO PÉREZ, <https://www.realmadrid.com/en/about-real-madrid/history/presidents/florentino-perez>, 04.06.2023.

¹³⁵ Perez ousts Sanz as Real president, <https://www.theguardian.com/football/2000/jul/17/newsstory.sport7>, 04.06.2023.

Perez nije uspio samo u tom naumu, već je u idućih godinu dana svojeg mandata još dva puta srušio rekord za najviši transfer. Uz ove rekordne transfere, Perez je doveo još nekoliko zvijezda koje nisu probijale rekorde što je dovelo do stvaranja prve nogometne megamomčadi, tzv. *Los Galactica*.¹³⁶ Perez je 2006. godine podnio ostavku, međutim 2009. godine se vratio na mjesto predsjednika, a za njegovog drugog mandata Real Madrid je rekordni iznos transfera platio još 3 puta.

5.1.4. ULAZAK STRANOG KAPITALA (2003.-danas)

Rusko-ukrajinski oligarh Roman Abramovič je 2003. godine postao većinski vlasnik londonskog nogometnog kluba FC Chelsea. Abramovič se obogatio na privatizaciji ruske naftne kompanije Sibneft koju je kupio u devedesetim godinama za 250 milijuna dolara da bi ju 2005. godine prodao ruskoj vladi za 13 milijardi dolara.¹³⁷ Pred britanskim sudom je, u procesu koji je protiv njega pokrenuo njegov nekadašnji poslovni partner Boris Berezovsky, priznao da je dao mito kako bi mogao preuzeti Sibneft na namještenoj aukciji.¹³⁸ Nakon njegovih ulaganja klub koji je do tad uglavnom bio prosječan premierligaški klub postaje dio premierligaške velike četvorke (uz Manchester United, Arsenal i Liverpool) te postaje značajan klub i u europskim okvirima.¹³⁹ Prema Transfermarktu, već u prvoj godini njegovog vlasništva FC Chelsea je na transfere potrošio 170 milijuna eura na 20 igrača dok je u istoj sezoni klub napustio 21 igrač za ukupni iznos od samo 950 tisuća eura.¹⁴⁰ Kroz idućih nekoliko sezona ulaganja su se nastavila no, iako su rasli i prihodi od izlaznih transfera, klub je imao pozitivnu transfernu bilancu tek u sezoni 2008./09.¹⁴¹ Abramovičev ulazak u vlasničku strukturu FC Chelseaja započeo je novi trend ulaska bogatih investitora u nogomet. Uz američke investitore poput obitelji Glazer koja je većinski vlasnik Manchester Uniteda i Stana Kroenkea koji je većinski vlasnik Arsenala, neke od značajnijih premierligaških transakcija su bile ulazak Thaksina Shinawatre u vlasničku strukturu Manchester Cityja 2007. godine, ulazak Abu Dhabi

¹³⁶ Prema Transfermarktu u prvoj post-Perezovskoj sezoni (06/07) Real je u prvoj momčadi imao čak 24 igrača transferiranih iz drugih klubova dok ih je u sezoni 98/99 bilo samo 16.

¹³⁷ Roman Abramovich: New evidence highlights corrupt deals, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60736185>, 04.06.2023.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Chelsea FC Historical Rankings, <https://www.transfermarkt.com/fc-chelsea/platzierungen/verein/631>, 04.06.2023.

¹⁴⁰ Chelsea FC Transfers Season 03/04, https://www.transfermarkt.com/chelsea-fc/transfers/verein/631/saison_id/2003, 04.06.2023.

¹⁴¹ Chelsea FC Transfers Season 08/09, https://www.transfermarkt.com/chelsea-fc/transfers/verein/631/saison_id/2008/pos//detailpos/0/w_s//plus/1#zugaenge, 04.06.2023.

United Group¹⁴² iz Abu Dhabija u vlasničku strukturu istog kluba godinu dana kasnije te, najsvježije, ulazak grupe investitora iz Saudijske Arabije u vlasničku strukturu FC Newcastlea 2022. godine. U isto vrijeme je došlo do sličnih stranih ulaganja i u drugim europskim ligama. Tako je vlasnik francuskog Paris Saint-Germaina postala tvrtka Qatar Sports Investment¹⁴³, a vlasnik AS Monaca ruski oligarh Dimitri Ribolovljev.¹⁴⁴ U Italiji je u vlasničku strukturu Intera ušao kineski Suning Commerce Group, a u vlasničku strukturu Milana američki Elliott Management fond nakon što se klub našao u problemima zbog kineskih investitora.¹⁴⁵ Usporedi li se transferna bilanca navedenih klubova prije i nakon ulaska investitora u vlasničku strukturu moguće je zaključiti da klubovi ulaskom novog investitora postaju aktivniji na tržištu i da počinju trošiti više (Tablica 5). Svakako je bitno napomenuti da nogometni klubovi često posluju kao velike multinacionalne korporacije i da transferi nisu njihov jedini izvor prihoda i rashoda. No, svakako su jedna od najvećih, ali i najbitnijih stavki što neposredno (samim iznosima), što posredno (utjecajem na rezultate i potencijalne prihode iz nagradnih fondova u natjecanjima, utjecajem na prihode od marketinga¹⁴⁶ i sl.).

Sezona	Chelsea	Man. City	Man. United	Newcastle	PSG	AC Milan
01/02	-35,4	-13,9	-42,3	-30,7	-2,1	-111,6
02/03	2,1	-43,7	45	-34,3	19,5	-30,5
03/04	-169,1*	-7,6	2,8	5	0	-2,2
04/05	-159,1	6,4	-51,7	-7,2	-10,5	1,2
05/06	-56,9	20	-23,9*	-30,9	-5,8	-24,5
06/07	-36,4	-2,3	-9,2	-20,7	-12,2	15,9
07/08	-15,4	-67,4*	-59,9	-6,2*	-6,2	-17,9
08/09	14,1	-130,9*	-37,8	5,9	11,3	-26,7
09/10	-26,2	-118,1	77,2	20,8	-9,2	58,6
10/11	-105	-143,5	-12,3	27,8	-2	-25,4
11/12	-64,9	-59,9	-49,4	-11	-97,7	-42,9
12/13	-84,3	-17,7	-66,8	-17,2	-163,3	28,9
13/14	-52,4	-104,2	-75,3	22,1	-109,4	-25,7
14/15	5,1	-72,5	-148,7	-21,2	-47,3	11,3
15/16	-9	-141	-55,3	-102,3	-93,2	-91,1
16/17	-23,9	-180,9	-137,8	36,6	-74,7	-4,4
17/18	-65,9	-228	-152,9	-25,3	-139,6	-150,2*
18/19	-125,6	-21	-52,2	-8,7	-148	-106,5
19/20	112,3	-95,8	-153,6	-37,3	10,9	-64,9
20/21	-190,1	-109,4	-64,3	-38,7	-61,6	19,5
21/22	6,6	-45,1	-111,3	-130,5*	-80	-87,5
22/23	-543,7	12	-230	-183,1	-88,2	-35,6
UKUPNO:	-1623,05	-1564,5	-1409,7	-587,1	-1092,3	-712,2

Tablica 5. Transferna bilanca odabranih klubova u mil. € (*označava sezonu u kojoj je klub promijenio vlasnika)¹⁴⁷

¹⁴² Abu Dhabi United Group je privatna tvrtka u vlasništvu Mansoura bin Zayed Al Nahyana, člana kraljevske obitelji Abu Dhabija.

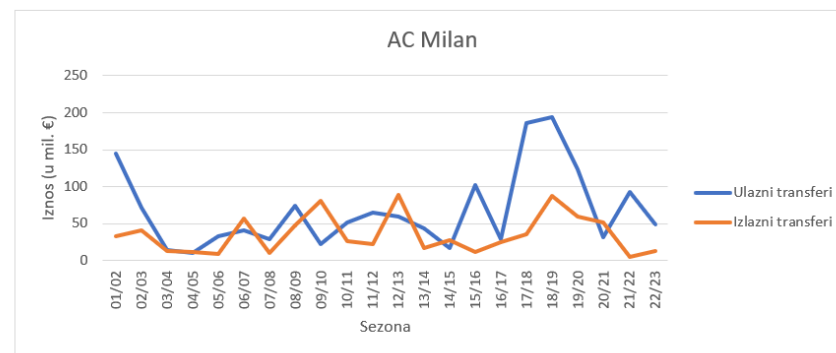
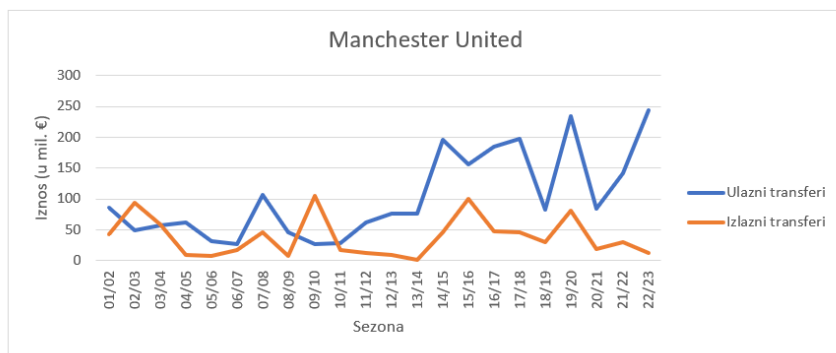
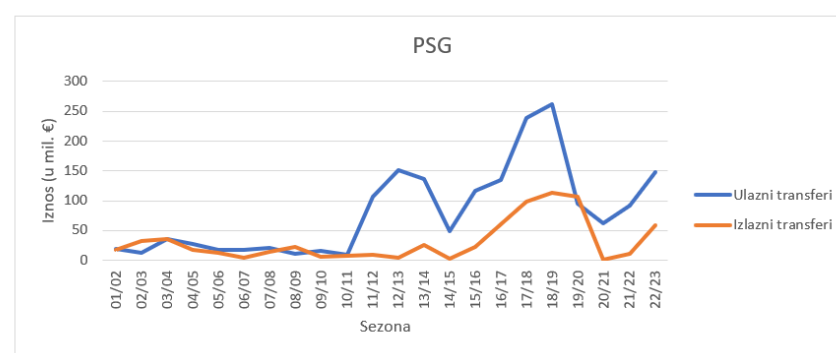
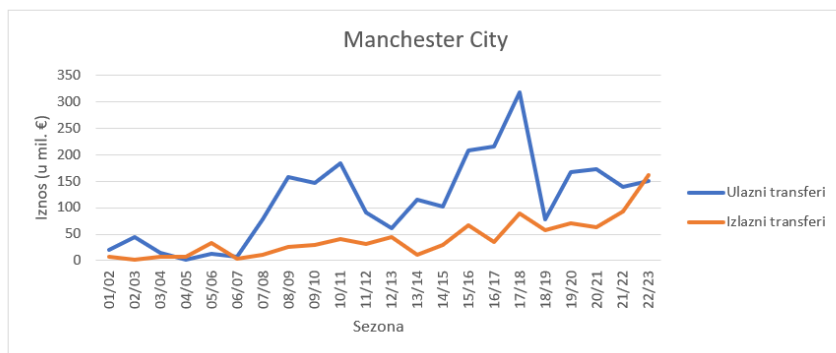
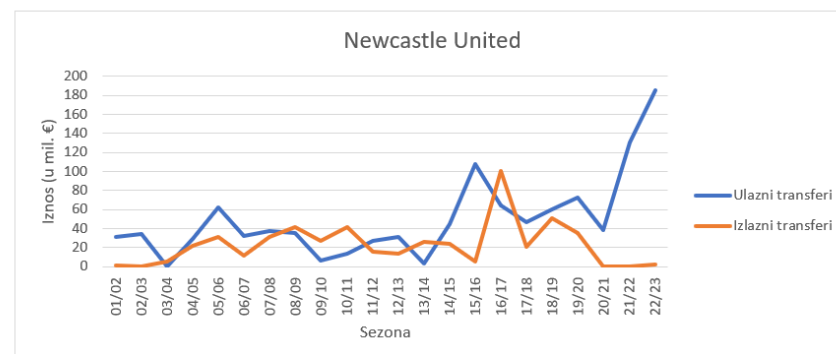
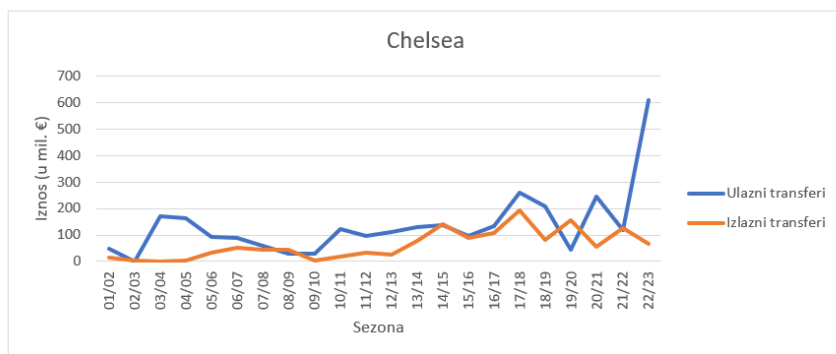
¹⁴³ Qatar Sports Investment je tvrtka koja je ogranak katarskog državnog investicijskog fonda.

¹⁴⁴ Who owns French football clubs?, https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2022/07/30/who-owns-french-football-clubs_5991984_8.html, 04.06.2023.

¹⁴⁵ Understanding ownership of leading European football clubs, https://en.as.com/en/2019/12/30/soccer/1577727830_099786.html, 04.06.2023.

¹⁴⁶ Bilo je slučajeva u kojima su klubovi vratili novac uloženi u transfer nekog igrača u roku nekoliko dana samo od prodaje njegovih dresova.

¹⁴⁷ Izvor: Vlastito istraživanje, Transfermarkt.de

Matrica 1. Podaci iz Tablice 5 u grafičkom obliku

Uzme li se u obzir da su nogometni klubovi zloglasni po generiranju financijskih gubitaka, postavlja se pitanje koja je motivacija investitora za ulaganje. Portal Football Stadiums investitore, tj. vlasnike, s obzirom na motivaciju, dijeli u 3 skupine.¹⁴⁸ Prvu skupinu čine “investitori u pravom smislu” koji u klubove kontinuirano ulažu svoj kapital, a upravljanje prepuštaju nekoj drugoj osobi.¹⁴⁹ Drugu skupinu čine vlasnici čije ulaganje se sastoji samo od jednokratne investicije za kupnju kluba nakon čega se bave isključivo upravljanjem dok klub “živi” od svojih prihoda.¹⁵⁰ Treću skupinu čine vlasnici koji istovremeno kontinuirano ulažu svoj kapital, ali i upravljaju klubom.¹⁵¹ Odabir klubova u Tablici 5 je napravljen prema podacima o državnoj pripadnosti vlasnika navedenih klubova (Rusija/SAD, Saudijska Arabija, Abu Dhabi, Katar) uz Manchester United i AC Milan kao tradicionalno velike klubove koji su bili u privatnom vlasništvu i mnogo prije nego što je krenula “utrka u naoružanju”. Kao kuriozitet bi se u ovom poglavlju mogli spomenuti i ruski nogometni klub Anži iz Mahačkale te rumunjska Astra Giurgiu koji su krenuli sličnim putem kao klubovi iz tablice (dolazak novog vlasnika koji je počeo sumanuto trošiti) da bi završili u bankrotu. Današnji trend je osnivanje velikih grupacija koje kontroliraju više nogometnih klubova u nekoliko liga i/ili na nekoliko kontinenata. City Football Group je holding društvo u vlasništvu vladara Abu Dhabija Sheikha Mansoura bin Zayed Al Nahyana. koje, uz Manchester City, kontrolira i klubove New York City (SAD), Melbourne City (Australija), Yokohama F. Marinos (Japan), Montevideo City Torque (Urugvaj), Girona FC (Španjolska), Sichuan Jiuniu (Kina), Mumbai City FC (Indija), Lommel SK (Belgija), Troyes (Francuska), Palermo (Italija), Bahia (Brazil) te ima partnerski odnos s bolivijskim Club Bolívarom.¹⁵² Red Bull sponzorira ili u svom vlasništvu drži Red Bull Salzburg, New York Red Bulls, RB Leipzig, FC Liefering i Red Bull Bragantino. Državni investicijski fond Saudijske Arabije (PIF) je, uz Newcastle, ušao u vlasničku strukturu saudijskih klubova Ah Ahli, Al Hilal, Al Ittihad te Al Nassr što je rezultiralo neviđenom agresijom na tržište nogometaša u ljetnom prijelaznom roku 2023. koji je upravo u tijeku.

5.1.5. ERA FINANCIJSKOG FAIR PLAYA (2009.-danas)

Promjene do kojih je na nogometnoj karti Europe došlo u prvom desetljeću 21. stoljeća u mnogočemu su počele utjecati i na privlačnost, ali i regularnost nogometnih natjecanja. Naime, tada vrijedeća pravila slobodnog tržišta omogućila su svakom bogatašu da kupi svoj nogometni

¹⁴⁸ Foreign Ownership Of Football Clubs, <https://www.football-stadiums.co.uk/articles/foreign-ownership-of-football-clubs/>, 11.06.2023.

¹⁴⁹ Ibid., 11.06.2023.

¹⁵⁰ Ibid., 11.06.2023.

¹⁵¹ Ibid., 11.06.2023.

¹⁵² City Football Group – Our Clubs, <https://www.cityfootballgroup.com/our-clubs/>, 20.07.2023.

klub i da okupi ekipu zvijezda koje može dovesti jer im može ponuditi bolje uvjete ugovora od konkurentskih klubova. Kako je nogometno tržište zapravo tržište kao i svako drugo, ovo narušavanje zakona ponude i potražnje neminovno je dovelo do povećanja jaza između bogatih i siromašnih, a povećala se i opasnost od oligopola nekoliko najbogatijih klubova koji bi svake godine igrali završnicu europskih klupskih nogometnih natjecanja. Kako bi se u takvom hipotetskom slučaju u kasnijim fazama europskih klupskih natjecanja uvijek nalazili isti klubovi ranije faze bi gledateljima prestale biti zanimljive i samim time bi UEFA, kao organizator, mogla ostati bez osjetnog dijela svojih marketinških prihoda. Zbog toga i zbog klubova koji nisu imali održivi model poslovanja, UEFA je 2009. godine uvela tzv. FFP, tj. financijski fair play. U svojoj publikaciji *UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations* iz 2018. godine kao ciljevi se navode poboljšanje ekonomskih i financijskih kapaciteta klubova čime će se povećati njihova transparentnost i kredibilitet; stavljanje u fokus zaštite vjerovnika klubova kako bi se osiguralo da klubovi na vrijeme izvršavaju svoje obveze prema svojim zaposlenicima, poreznim vlastima i drugim klubovima; uvođenje discipline i racionalnosti u vođenje financija od strane klubova; ohrabrivanje klubova da svoje poslovanje temelje na svojim prihodima; ohrabrivanje razumnog trošenja radi dugotrajne dobrobiti nogometa kao sporta i zaštitu održivosti europskog klupskog nogometa.¹⁵³ U praksi to izgleda tako da prihodi¹⁵⁴ klubova moraju biti veći ili jednaki rashodima¹⁵⁵ uz manja odstupanja (od 2018. - do 30 milijuna eura) u periodu praćenja od 3 godine.¹⁵⁶

5.1.5.1. KRŠENJE FINANCIJSKOG FAIR PLAYA I SANKCIJE CFCB-A

Kao zasebno tijelo koje provodi pravila financijskog fair playa unutar UEFA-e je osnovan CFCB (UEFA Club Financial Control Body).¹⁵⁷ CFCB se sastoji od dva odjela, prvostupanjskog (koji se sastoji od istražnog i sudskog odjela) i žalbenog.¹⁵⁸ Sankcije koje CFCB izriče su, u pravilu, financijske prirode, iako u značajnijim slučajevima CFCB ima i

¹⁵³ UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations (2018), str. 8.

¹⁵⁴ Relevantnim prihodima se smatraju prihodi od televizijskih prava, komercijalnih aktivnosti, ulaznica, transfera, drugi operativni prihodi i slično. Zanimljivo je da, ako prihodi od strane jedne ili više pravnih osoba koje su povezane s istom osobom predstavljaju više od 30% prihoda kluba, UEFA smatra da su ta ili te pravne osobe povezane s klubom i te prihode svodi na realnu, takozvanu *fer vrijednost* u skladu s okvirima na relevantnom tržištu.

¹⁵⁵ Relevantnim rashodima se smatraju ulazni transferi i plaće. Troškovi stadiona, trening kampova, ženskih ekipa i omladinskog pogona i razvoja zajednice se ne smatraju relevantnim rashodima.

¹⁵⁶ Robert Sroka (2022) Financial Fair Play and the Court of Arbitration for Sport, *Journal of Global Sport Management*, DOI: 10.1080/24704067.2022.2032258, str. 2.

¹⁵⁷ Club Financial Control Body, <https://www.uefa.com/insideuefa/protecting-the-game/club-financial-controlling-body/>, 17.06.2023.

¹⁵⁸ Ibid., 17.06.2023.

ovlasti suspendirati sankcionirane klubove iz UEFA-inih klupskih natjecanja.¹⁵⁹ Prema zadnjem izvješću od ožujka 2023. godine, sankcionirano je 11 klubova, među kojima i hrvatski klubovi NK Osijek i HNK Rijeka.¹⁶⁰ Uz novčane kazne, oba kluba su kažnjena i suspenzijom iz UEFA-inih klupskih natjecanja, ali pod uvjetom da ne ispune svoje financijske obveze kroz jednu (HNK Rijeka), tj. dvije (NK Osijek) sezone.¹⁶¹ Osim ova dva hrvatska kluba, među sankcioniranim klubovima nalaze se još i Aris Thessaloniki FC (Grčka), FC Astana (Kazahstan), FK Borac Banja Luka (BiH), CFR 1907 Cluj (Rumunjska), Floriana FC (Malta), Konyaspor (Turska), FC Kyzyl-Zhar SK Petropavlovsk (Kazahstan), ŠD NK Olimpija Ljubljana (Slovenija) i Valmiera FC (Latvija).¹⁶² Kao što se može vidjeti iz popisa sankcioniranih klubova, redom se radi o nogometnim “liliputancima”, tj. klubovima koji ne dolaze iz neke od liga petice i koji ne igraju bitnije uloge u UEFA-inim klupskim natjecanjima, međutim izvješće iz rujna 2022. godine pokazuje da UEFA isto tako kažnjava i puno eksponiranije klubove. Navedeno izvješće je rezultat analize financijskog poslovanja klubova koji su se natjecali u UEFA-inim natjecanjima u sezoni 2021./22., i to kroz financijske godine 2018., 2019., 2020., 2021. i 2022.¹⁶³ Klubovi koji nisu uspjeli zadovoljiti uvjet da navedeni period završe u “plusu” su AC Milan (Italija), AS Monaco (Francuska), AS Roma (Italija), Beşiktaş JK (Turska), FC Internazionale Milano (Italija), Juventus (Italija), Olympique de Marseille (Francuska) i Paris Saint-Germain (Francuska).¹⁶⁴ Ovim, nominalno “velikim” klubovima UEFA ne prijeti suspenzijom već su sankcionirani isključivo novčanim kaznama čiji bezuvjetni dio je simboličan (Tablica 6).¹⁶⁵

Klub	Uvjetni dio kazne (u mil. €)	Bezuovjetni dio kazne (u mil. €)
AC Milan	2	0.3
AS Monaco	2	0.3
AS Roma	4	0.6
Beşiktaş JK	15	2
FC Internazionale Milano	23	3.5
Juventus	26	4
Olympique de Marseille	35	5
Paris Saint-Germain	65	10

Tablica 6. Kazne "velikim" klubovima zbog kršenja FFP-a

¹⁵⁹ The CFCB renders decisions on overdue payables, <https://www.uefa.com/insideuefa/news/027f-177241b6965c-f34523889827-1000--the-cfcb-renders-decisions-on-overdue-payables/>, 17.06.2023.

¹⁶⁰ Ibid., 17.06.2023.

¹⁶¹ Ibid., 17.06.2023.

¹⁶² Ibid., 17.06.2023.

¹⁶³ Financijske godine 2020. i 2021. se zbog Covid izvanrednih mjera gledaju kao jedan period uz primjenu specifičnih obračuna kako bi se izračunao prosjek proračunskog deficita kroz te dvije godine.

¹⁶⁴ The CFCB First Chamber finalises the monitoring of clubs having taken part in 2021/22 UEFA club competitions, <https://www.uefa.com/insideuefa/news/0279-1603e68faca4-8a20edf89532-1000--the-cfcb-first-chamber-finalises-the-monitoring-of-clubs-having/>, 17.06.2023.

¹⁶⁵ Ibid., 17.06.2023.

Nadalje, 19 klubova (među kojima i Manchester City i Chelsea) je uspjelo zadovoljiti kriterije isključivo radi primjene izvanrednih Covid mjera u obračunima 2020. i 2021. godine zbog čega se u narednom periodu nalaze pod pojačanom prismotrom.¹⁶⁶

5.1.5.2. PRESUDE CAS-A

Iako bi CFCB, kao UEFA-ino tijelo trebao biti autoritet po pitanju primjene financijskog fair playa, klubovi su sankcije CFCB-a pokušali srušiti tako da su se obratili vrhovnom autoritetu za sportsku arbitražu, a to je Tribunal Arbitral du Sport (u daljnjem tekstu CAS)¹⁶⁷.¹⁶⁸ CAS je međunarodno neovisno arbitražno tijelo za sportske organizacije koje odaberu njegovu nadležnost za svoje eventualne sporove, a svoj autoritet temelji na činjenici što mnoge međunarodne sportske organizacije u svojim ugovorima o osnivanju imaju klauzulu prema kojoj se CAS smatra vrhovnim žalbenim tijelom.¹⁶⁹ CAS je, između ostalog, glavni autoritet za sporove između UEFA-e, klubova i nacionalnih saveza koji se tiču UEFA-inih statuta i pravilnika pa se, samim time, njegova nadležnost proteže i na pitanja koja se tiču financijskog fair playa.¹⁷⁰

Sroka u članku *Financial Fair Play and the Court of Arbitration for Sport* analizira četiri bitne odluke¹⁷¹ CAS-a u sporovima koji se tiču financijskog fair playa, a koje se tiču Galatasaraya, AC Milana, Manchester Cityja i Paris Saint-Germaina.¹⁷² Autor smatra da je CAS imao nekoliko odluka u kojima je značajno smanjio ili čak ukinuo sankcije klubovima čiji prekršaji su bili masovno medijski popraćeni i dokazani.¹⁷³

AC Milan je jedan od najmoćnijih i najtrofejniji talijanskih klubova koji je godinama bio u vlasništvu bivšeg talijanskog premijera Silvia Berlusconija čiji rezultati, a posljedično i financijska situacija, su u drugom desetljeću 21. stoljeća bili u padu.¹⁷⁴ Berlusconi je 2017. godine prodao klub za 740 milijuna eura kineskim investitorima koji su pozajmili 202 milijuna

¹⁶⁶ Ibid., 17.06.2023.

¹⁶⁷ U literaturi se češće koristi kratica CAS koja dolazi od engleskog naziva Court of Arbitration for Sport pa će se ista kratica koristiti i u ovom radu.

¹⁶⁸ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 1.-2.

¹⁶⁹ Ibid., str. 5.

¹⁷⁰ Ibid., str. 6.

¹⁷¹ Sroka ove četiri odluke smatra bitnima jer se radi o dva kluba s tradicionalnom vlasničkom strukturom i o dva kluba koja se efektivno nalaze u državnom vlasništvu. Također, radi se o tri kluba iz liga petice te o jednom klubu izvan liga petice.

¹⁷² Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 2.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid., str. 7.

aura od američkog fonda Elliott Management kako bi mogli završiti posao.¹⁷⁵ Kako su kineski investitori počeli sumanuto trošiti novac na transfere dok, s druge strane, nisu bili u mogućnosti vraćati zajam, klub je prešao u vlasništvo Elliott Managementa, a u isto vrijeme se našao i pod nadzorom CFCB-a.¹⁷⁶ Kako je klub sve godine od 2014. do 2017. godine završio s prihodima manjima od rashoda CFCB ga je izbacio iz europskih klupskih nogometnih natjecanja na dvije godine.¹⁷⁷ AC Milan se pred CAS-om žalio na tu odluku smatrajući da sankcija nije proporcionalna počinjenom prekršaju te da je CFCB klubu morao ponuditi nagodbu kao što je ponuđeno i Manchester Cityju te Paris Saint-Germainu.¹⁷⁸ CAS je odlučio da je istražni odjel CFCB-a imao ovlasti AC Milanu ponuditi nagodbu, ali i da je sudski odjel CFCB-a pogriješio u utvrđivanju činjenica jer nije uzeo u obzir činjenicu promjene vlasnika do koje je došlo u vrijeme saslušanja, a koja je značajno poboljšala financijsku situaciju kluba. To je bila odlučujuća činjenica zbog koje kazna suspenzije više nije bila proporcionalna počinjenom prekršaju.¹⁷⁹

Galatasaray je jedan od najmoćnijih i najtrofejnijih turskih klubova koji je imao problema s usklađivanjem s financijskim fair playom od samog njegovog uvođenja te je 2016. sankcioniran izbacivanjem iz europskih natjecanja na godinu dana.¹⁸⁰ Za razliku od AC Milana, istražni odjel CFCB-a je Galatasarayu ponudio nagodbu, međutim sudski odjel CFCB-a je odlučio odbiti nagodbu na temelju toga što je smatrao da to nije prikladna procesna metoda za implementaciju financijskog fair playa te je predmet vraćen istražnom odjelu na daljnji postupak.¹⁸¹ U ovom postupku sporno je bilo tumačenje perioda od deset dana iz članka 16. st. 1. procesnih pravila CFCB-a prema kojem svaka odluka kojom glavni istražitelj CFCB-a odbacuje predmet, predlaže nagodbu ili izmjenu nagodbe ili kojom odlučuje o primjeni disciplinske mjere u skladu s člankom 14. st. 1. t. c., može biti revidirana od strane predsjednika CFCB-a u roku od deset dana od kad je obaviješten o odluci.¹⁸² CAS je odlučio u korist Galatasaraya čiji pravni zastupnici su navedeni članak tumačili tako da u navedenom roku odluka mora biti pregledana i da o njoj mora biti odlučeno (za razliku od sudskog odjela CFCB-a koji je smatrao da se rok odnosi samo na početak postupka revizije).¹⁸³ Autor smatra da je

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Presuda Sportskog arbitražnog suda CAS 2018/A/5808 AC Milan v. UEFA, str. 47.

¹⁸⁰ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 8.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Presuda Sportskog arbitražnog suda CAS 2018/A/5957 Galatasaray v. UEFA, str. 15.

ovaj predmet ozbiljno umanjio snagu financijskog fair playa kao instrumenta za sankcioniranje klubova koji krše njegova osnovna načela.¹⁸⁴

U veljači 2014., tj. tri godine nakon što je Paris Saint-Germain prešao u katarsko vlasništvo, istražni odjel CFCB-a je otvorio istragu protiv kluba zbog agresivnog trošenja, a koja je rezultirala nagodbom u svibnju iste godine.¹⁸⁵ Kako se Paris Saint-Germain držao nagodbe, iz nagodbenog režima je pušten u travnju 2017. godine, međutim, nakon što je na transfere Neymara i Kyliana Mbappéa potrošeno preko 360 milijuna eura, klub se opet našao pod istragom CFCB-a.¹⁸⁶ Tadašnji glavni istražitelj CFCB-a Yves Leterme je smatrao da Paris Saint-Germain nije prekršio pravila financijskog fair playa jer je klub generirao dovoljno prihoda kroz sponzorske ugovore.¹⁸⁷ Za velike i moćne nogometne klubove koji imaju globalnu marketinšku prisutnost i veliki bazen navijača je organsko generiranje prihoda kroz sponzorske ugovore (koje ne krši pravila financijskog fair playa) tipični model poslovanja, međutim za klubove koji nisu toliko prisutni na globalnim tržištu to nije tako lako izvedivo.¹⁸⁸ Vlasnici klubova u državnom vlasništvu su tome doskočili tako da su sklopili sponzorske ugovore s tvrtkama u državnom, tj. svom vlasništvu pod uvjetima prema kojima bi klubu pripali puno veći iznosi novca nego je to tržišni standard, a onda bi te ugovore, u slučaju da dođu pod istragu CFCB-a, pokušali opravdati kao legitimne izvore prihoda.¹⁸⁹ Upravo ti, “katarski”¹⁹⁰ ugovori su se i našli pod istragom CFCB-a te je od Octagona zatražena nezavisna ocjena ugovora s katarskom turističkom zajednicom prema kojoj je standardni tržišni iznos sponzorstva bio manji od 5 milijuna eura po sezoni. Klub je, s druge strane, predstavio svoju nezavisnu ocjenu donesenu od strane Nielsena koja je bila u skladu s ugovorenim iznosom (200 milijuna eura po sezoni kroz 5 sezona).¹⁹¹ Umjesto da zatraži treću nezavisnu ocjenu, glavni istražitelj se složio s Nielsenovom (tj. klupskom) ocjenom te je u nekim kalkulacijama koristio čak i više iznose unatoč tome što se ostali članovi CFCB-a nisu slagali s time.¹⁹² 22. lipnja iste godine predsjednik CFCB-a je obavijestio Paris Saint-Germain da se odmiče od odluke glavnog

¹⁸⁴ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 8.

¹⁸⁵ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str.9.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Primjer takvog ugovora je ugovor s katarskom turističkom zajednicom prema kojem je Paris Saint-Germain dobio više od milijardu eura za „brendiranje države“.

¹⁹¹ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 10.

¹⁹² Ibid.

istražitelja i da će odluku provjeriti sudski odjel CFCB-a.¹⁹³ Sudski postupak je pokrenut 6. srpnja, a 19. rujna sudski odjel CFCB-a je odlučio predmet vratiti glavnom istražitelju uz riječi predsjednika CFCB-a da je odluka o zatvaranju slučaja bila “očito pogrešna”.¹⁹⁴ Paris Saint-Germain je, uz iste argumente kao i Galatasaray, zbog te odluke pokrenuo slučaj pred CAS-om koji je odlučio ukinuti odluku sudskog odjela čime je odluka glavnog istražitelja postala pravomoćna i obvezujuća za sve strane, a čime je i predmet efektivno okončan.¹⁹⁵

Kao i u slučaju Paris Saint-Germaina novi vlasnici Manchester Cityja su htjeli klub, koji se tada nalazio u sredini ljestvice, investiranjem velike količine novca od strane državnih tvrtki pretvoriti u velesilu te je, kao i Paris Saint-Germain, ušao u nagodbeni režim od sezone 2013./14 te je iz njega izašao 2017. godine.¹⁹⁶ Krajem 2018. godine pokrenuta je nova istraga na temelju medijskih napisa i hakiranih mailova koji su procurili iz klupskih računalnih sustava.¹⁹⁷ Sporna su bila sponzorstva od strane Etisalata i Etihad Airwaysa jer je istražni odjel CFCB-a mailove smatrao uvjerljivim dokazima da je velik dio sponzorskih prihoda Manchester Cityja zapravo bio novac vlasnika kanaliziran kroz navedena društva.¹⁹⁸ Istražni odjel je 15. svibnja 2019. predmet prosljedio sudskom odjelu uz optužbe za prikrivena plaćanja, lažiranje financijskih izvještaja i izostanak suradnje tijekom istrage.¹⁹⁹ 20. veljače 2020. godine sudski odjel je zbog ozbiljnosti, ponavljajuće prirode i iskazane namjere za počinjenje prekršaja donio odluku o dvogodišnjoj suspenziji kluba iz europskih klupskih natjecanja i 30 milijuna eura financijske kazne na koju se Manchester City žalio CAS-u.²⁰⁰ Za razliku od prethodnih slučajeva, u ovom slučaju je bilo više spornih procesnih pitanja.²⁰¹ Sporan je bio legitimitet mailova, kao i smiju li se ti mailovi koristiti kao dokazni materijal obzirom na način na koji su prikupljeni, zakonitost i pravičnost postupka, pravni efekt nagodbe te zastara određenih prekršaja iz optužnice.²⁰² Kako je Manchester City CAS-u dostavio mailove, CAS je zaključio da uopće nema potrebe za analizom mogu li se mailovi koristiti kao dokazni materijal²⁰³ te da medijsko praćenje nije

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Presuda Sportskog arbitražnog suda CAS 2018/A/5937 Paris Saint-Germain Football SASP v. Union des Associations Européennes de Football (UEFA), str. 15.

¹⁹⁶ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 11.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Bitno je istaknuti da se prema procesnim pravilima CFCB-a mogu koristiti svi dokazi, bez obzira na način na koji su prikupljeni.

utjecalo na pristranost CFCB-ove istrage.²⁰⁴ Nadalje, CAS je odbio tvrdnju Manchester Cityja da su sporne činjenice bile predmet nagodbe sklopljene s CFCB-om.²⁰⁵ Iduća sporna činjenica odnosila se na tumačenje pojma progona u svezi s rokom zastare progona koji, prema procesnim pravilima CFCB-a, iznosi pet godina od počinjenja prekršaja.²⁰⁶ Vijeće CAS-a se poslužilo definicijom progona iz oxfordskog rječnika te je odlučilo da je trenutak početka progona bilo prosljeđivanje predmeta od strane istražnog odjela CFCB-a sudskom odjelu što znači da CFCB nije mogao kazniti Manchester City za Etisalatove uplate prije 15. svibnja 2014. godine.²⁰⁷ S druge strane, sporne su bile i dvije Etihadove uplate u iznosima od 8 i 59,5 milijuna eura.²⁰⁸ Manja uplata je došla iz Etihadovog marketinškog fonda dok je veća došla iz centralnog fonda te je UEFA tvrdila da je veća uplata zapravo bila prikrivena uplata od vlasnika Manchester Cityja, međutim, CAS je odlučio da UEFA svoje tvrdnje nije potkrijepila dovoljnim dokazima.²⁰⁹ Završna presuda CAS-a je bila smanjenje novčane kazne s 30 milijuna eura na 10 milijuna eura te ukidanje suspenzije iz UEFA-inih natjecanja.²¹⁰ U veljači 2023. godine je zbog više od sto pojedinačnih instanci kršenja pravila financijskog izvještavanja protiv Manchester Cityja postupak pokrenula i Premier League.²¹¹ U ovom trenutku ostaje za vidjeti hoće li i u ovom postupku Manchester City tražiti i dobiti zaštitu od CAS-a.

5.2. ELEMENTI VISOKOG RIZIKA OD PRANJA NOVCA POVEZANI S TRANSFERIMA

Nekoliko je glavnih faktora koji utječu na rizik od pranja novca kroz transfere nogometaša. S ekonomskog aspekta, gotovo je nemoguće odrediti objektivnu vrijednost nogometaša tako da su iznosi koji se plaćaju za transfere u velikoj mjeri temeljeni na subjektivnoj procjeni što otvara vrata riziku od prefakturiranja, jedne od poznatijih²¹² metoda pranja novca. Samo tržište je vrlo živo, u pravilu u dva relativno kratka vremenska perioda u godini, što povećava mogućnost da sumnjive transakcije prođu neopaženo. Nadalje, iako je FIFA još 2015. godine zabranila vlasništvo trećih strana nad ekonomskim pravima igrača, takav oblik eksploatacije igrača je i

²⁰⁴ Sroka, Robert, op. cit. (bilj. 153), str. 12.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Premier League statement, <https://www.premierleague.com/news/3045970>, 24.06.2022.

²¹² Cindori (2010.) prefakturiranje smatra jednom od najčešćih tipologija pranja novca, to jest "klasičnih" pranja novca kod pravnih osoba, a očituje se u ispostavljanju računa s većim ili manjim iznosima od stvarne za robu ili usluge.

danas stvarnost, naročito u Južnoj Americi²¹³. Također, kako je nogomet postao najveća sportska industrija na svijetu, neminovno je došlo i do globalizacije što sa sobom povlači i velik broj prekograničnih transakcija koje su vrlo pogodne za prikrivanje traga “prljavog” novca.

5.2.1. ODREĐIVANJE VRIJEDNOSTI NOGOMETAŠA

Vrijednost nogometaša može se promatrati kroz više aspekata (dodana vrijednost za momčad, vrijednost marketinškog i/ili igračkog potencijala, računovodstvena vrijednost²¹⁴ i sl.), međutim, za temu ovog rada bitna je njihova monetarna vrijednost (dalje u tekstu cijena) na tržištu. Dva najobjektivnija načina određivanja cijene nogometaša su direktan uvid u transfernu dokumentaciju te uvid u specijalizirane portale poput njemačkog portala Transfermarkt.de koji je poslužio kao izvor za sve statističke analize u ovom radu.²¹⁵ Problem s direktnim uvidom je što sama transferna dokumentacija gotovo nikad nije javna što može utjecati na kvalitetu uzorka, dok, s druge strane, ta metoda daje i dosta ograničen uzorak obzirom na to da se prema njoj cijena može odrediti samo u trenutku transfera.²¹⁶ Autori članka *Determinants of football players' valuation: A systematic review* smatraju da postoji šest ključnih grupa varijabli koje utječu na određivanje cijene nogometaša i to: vrijeme, rad, kvaliteta nastupa, karakteristike klubova (dosadašnjeg i budućeg), karakteristike igrača i popularnost.²¹⁷ Tablica 7 prikazuje detaljniji opis varijabli koje ulaze u svaku grupu varijabli.

Vrijeme	Rad	Kvaliteta nastupa	Karakteristike klubova	Karakteristike igrača	Popularnost
Sezone	Varijable koje se tiču zaposlenja nogometaša (npr. preostalo vrijeme ugovora)	Mjerljivi faktori kvalitete nastupa (npr. golovi)	Financijska moć klubova	Individualne karakteristike (npr. dob)	Aktivnost na društvenim mrežama
Godine	Varijable koje se tiču tržišta (npr. je li trenutno otvoren transferni rok)	Varijable koje utječu na kvalitetu nastupa (npr. odigrane minute)	Status klubova	Sportske karakteristike (broj klubova i sl.)	Spominjanje u medijima
Mjeseći	Ostale evaluacije (prijasnji transferi, Transfermarkt i sl.)				Pretraživanje na internetu

Tablica 7. Varijable koje utječu na određivanje cijene nogometaša²¹⁸

²¹³ Primjer je Martin Ojeda koji je 2022. trebao napraviti transfer iz argentinskog Godoy Cruza u GNK Dinamo Zagreb, međutim, prema novinskim napisima, do realizacije nije došlo jer je Godoy Cruz imao pravo samo na 50% iznosa od transfera, dok je 30% trebalo pripasti jednom njegovom prijašnjem klubu, a 20% grupi investitora pa je samim time trebalo zadovoljiti i financijske apetite svih strana.

²¹⁴ Računovodstveno klubovi nogometaše smatraju dugotrajnom nematerijalnom imovinom (Francheschi et al, 2023).

²¹⁵ Franceschi Maxence; Brocard Jean-François; Follert Florian; Gouguet Jean-Jacques - Determinants of football players' valuation: A systematic review, u Journal of Economic Surveys, str. 3.

²¹⁶ Ibid., str. 5.

²¹⁷ Ibid., str. 8.

²¹⁸ Izvor: Franceschi et al, op. cit. (bilj. 215)

Uz ovoliko faktora koji mogu utjecati na cijenu, od kojih mnogi nisu mjerljivi objektivnim kriterijima te uz vrtoglave iznose koje klubovi plaćaju na ime transfera jasno je zašto bi transferi nogometaša mogli biti primamljiva platforma za pranje novca.

5.2.2. UKLJUČENOST TREĆIH OSOBA

Uključenost trećih osoba podrazumijeva uključenost raznih agenata i posrednika te vlasništvo ekonomskih prava jednog nogometaša od strane više klubova i/ili fizičkih osoba (tzv. *Third Party Ownership*, dalje u tekstu TPO), što oboje ističe i Cindori u *Particularities of money laundering in football*.

U posljednjih tridesetak godina nogometni agenti su postali bitni sudionici transfera nogometaša sa značajnim utjecajem na nogometno tržište. Prema FIFA-inoj publikaciji o reformi sustava transfera, klubovi su samo u 2018. godini agentima i posrednicima pri transferima platili 548 milijuna dolara.²¹⁹ Posredovanje trećih osoba u transferima je rizičnima označio još i FATF u svojoj publikaciji o pranju novca u nogometu iz 2009. godine, u kojoj agente naziva čestim fokalnim točkama u takvim ilegalnim transakcijama.²²⁰ Iako je FIFA postavila pravila za licencirane agente i posrednike, radi se o profesiji u kojoj i dalje djeluje veliki broj nelicenciranih osoba (često igrače kao posrednici zastupaju članovi obitelji, odvjetnici ili treće osobe “od povjerenja”).²²¹ Navedenom reformom najavljena je zabrana višestrukog zastupanja (situacije u kojima isti agent zastupa oba kluba u transferu te igrača što predstavlja očiti sukob interesa), vraćanje obveze licenciranja, uvođenje maksimalnih postotaka posredničke provizije te uspostavu FIFA Klirinške kuće koja bi provodila i nadzirala isplatu posredničkih provizija u svrhu zaštite financijske transparentnosti.²²² 2022. godine su zadnje ažurirani pravilnici o FIFA Klirinškoj kući, o licenciranim agentima te o *Transfer matching systemu*²²³ i tim izmjenama su implementirane sve najavljene promjene. Zanimljivo je da, uz izričit pristanak oba klijenta, agent i dalje može zastupati i igrača i jedan od klubova u transakciji što i dalje ostavlja mogućnost za potencijalni sukob interesa i maliciozno ponašanje

²¹⁹ FIFA Transfer System Reform (2018), <https://digitalhub.fifa.com/m/41a78d8c8d1d8f29/original/vbebqylfp1ns1pe9w1lc-pdf.pdf>

²²⁰ FATF - Money Laundering through the Football Sector (2009), str. 22.

²²¹ Ibid.

²²² <https://digitalhub.fifa.com/m/41a78d8c8d1d8f29/original/vbebqylfp1ns1pe9w1lc-pdf.pdf>

²²³ Transfer matching system je FIFA-in sustav registracije transfera koji funkcionira na način da oba kluba unesu podatke o transferu nakon čega FIFA, ako se podaci podudaraju odobrava transfer i, u slučaju međunarodnih transfera, izdaje međunarodni transferni certifikat.

te da je FIFA licenca potrebna samo za provođenje međunarodnih transfera dok su domaći transferi podložni isključivo nacionalnim propisima.²²⁴

Danas postoje i klubovi koji su postali svojevrsni “izložbeni saloni” za igrače nekog agenta²²⁵, pa čak i situacije u kojima su agenti ušli u vlasničke strukture nogometnih klubova²²⁶. Sve to agentima daje izuzetnu moć na tržištu, ali i stvara značajan rizik od zlouporabe te moći. Iako je ta praksa najraširenija u Južnoj Americi²²⁷, prema istraživanju KPMG-a iz 2013. godine mnogi europski klubovi su posegnuli za njom nakon financijske krize 2008. godine kako bi barem djelomično poboljšali financijsku situaciju bez oslabljivanja ekipa, pa je tako u tom trenutku u Europi postojalo preko 1100 igrača pod TPO režimom.²²⁸ FIFA je tu praksu zabranila 2015. godine, no neuspjeli je transfer argentinskog igrača Martina Ojeda u GNK Dinamo Zagreb primjer da se ona u Južnoj Americi i dalje provodi.²²⁹

5.2.3. PREKOGRANIČNE TRANSAKCIJE

U 2019. godini, to jest posljednjoj pretpandemijskoj godini FIFA-in *Transfer Matching System* je zabilježio preko 18 tisuća međunarodnih transfera u ukupnom iznosu od 7.35 milijardi dolara.²³⁰ Obzirom na to da je nogometna industrija izrazito globalizirana, tržište transfera predstavlja i pogodno sredstvo peraćima novca za prebacivanje “prljavog novca” u jurisdikcije sa slabijim sustavom sprječavanja pranja novca, ali i za samo pranje novca. Pritom se ne radi samo o transferima između, na primjer, država članica Europske Unije, već su puno češći slučajevi dovođenja mladih talenata iz latinoameričkih zemalja te Afrike. Kod takvih transfera puno je teže procijeniti imaju li isti ekonomsko opravdanje obzirom na to da se isplativost transfera najčešće može izmjeriti tek u dalekoj budućnosti. Također, postoje i slučajevi u kojima se isplativost takvih transfera uopće ne mjeri izvedbama na terenu već se određeni igrač kupuje kako bi klub povećao popularnost u zemlji iz koje nogometaš dolazi. Takve subjektivne

²²⁴ FIFA Football Agent Regulations, čl. 12. t. 8. a)

²²⁵ Npr. Wolverhampton Wanderers u čijim redovima je u proteklih 7 godina igralo čak 19 nogometaša koje zastupa agencija Gestifute portugalskog super agenta Jorgea Mendesa. Uz to, Mendes zastupa i menadžera kluba Nuna Espirita Santa.

²²⁶ Hrvatski agent Andy Bara je početkom 2023. kao investitor ušao u NK Kustošiju.

²²⁷ FATF ju naziva južnoameričkim fenomenom.

²²⁸ New Report Finds 1,000 Footballers in Europe Part-Owned by Third-Party Investors, <https://bleacherreport.com/articles/1859052-new-report-finds-1000-footballers-in-europe-part-owned-by-third-party-investors>, 25.06.2023.

²²⁹ Ojedin klub Godoy Cruz i GNK Dinamo Zagreb su dogovorili sve detalje transfera, međutim 30% iznosa transfera je trebalo pripasti njegovom bivšem klubu, a 20% grupi investitora. Prema novinskim napisima do transfera nije došlo jer jedna od tih trećih strana nije bila zadovoljna s iznosom transfera.

²³⁰ Franceschi et al, op. cit. (bilj. 212.) str. 2.

procjene ekonomske isplativosti značajno otežavaju postavljanje objektivnih ili generaliziranih indikatora koji bi mogli upućivati na to da je transfer napravljen iz prikrivenih razloga.

6. SLUČAJEVI PRANJA NOVCA U NOGOMETU

Iako je pranje novca kroz nogometni sektor akademski još uvijek relativno neistraženo područje, već sad postoji dosta policijskih istraga i sudskih presuda kroz koje se mogu vidjeti tipologije pranja novca kroz nogometni sektor. Svakako je najzvučniji slučaj onaj Pabla Escobara koji je bio veliki zaljubljenik u nogomet i koji je izdašno financirao klubove iz svog Medellína dok su njegovi konkurenti iz Cali kartela u isto vrijeme bili vlasnici Américas de Cali. Ti slučajevi su vezani uz osamdesete i devedesete godine dvadesetog stoljeća kad su međunarodni instrumenti za sprječavanje pranja novca još bili u začecima, a pranje novca je prvi put, i to samo posredno, u nekom međunarodnom dokumentu definirano tek 1988. godine. Može se reći kako su primjeri pranja novca od strane latinoameričkih kartela bila odlična polazna točka za razumijevanje logike pranja novca u nogometu. Otkrivenih slučajeva pranja novca kroz nogometni sektor u moderno vrijeme ima sve više i više zahvaljujući strožim mjerama sprječavanja pranja novca koje provode svi sudionici sustava sprječavanja pranja novca te zahvaljujući mrežama istraživačkih novinara koji su analizirali milijune dokumenata koji su procurili kroz *Panama Papers* i *Football Leaks*.

6.1. LATINOAMERIČKI KARTELI

Prvi nogometni klub za koji se sumnja da je financiran prljavim novcem je bio Unión Magdalena koji su kupila braća Dávila Armenta za koje se sumnja da su u kasnim sedamdesetim godinama dvadesetog stoljeća krijumčarila marihuanu, iako nikad nisu gonjeni od strane kolumbijskog pravosuđa. Specifična veza latinoameričkog temperamenta, ljubavi prema nogometu i utjecaja narkokartela je u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća u Kolumbiji dovela do fenomena zvanog *Narco-fútbol*.²³¹ Kolumbijski ministar pravosuđa Lara Bonilla je medijima 1983. godine izjavio da se čak šest profesionalnih klubova nalazi u rukama krijumčara droge: Atlético Nacional, Millonarios, Santa Fe, Deportivo Independiente Medellín, América i Deportivo Pereira. Kao što je već rečeno u uvodu ovog poglavlja, Pablo Escobar je, iako formalno nije obnašao nikakvu poziciju u nijednom klubu, izdašno financirao sport u Medellínu, gradio je nogometna igrališta, te je financirao klubove Atlético Nacional i Deportivo Independiente Medellín koji su bili pod kontrolom njegovih partnera iz kartela (Hernan Botero

²³¹ The Rise and Fall of Narco-Soccer, <https://clas.berkeley.edu/sites/default/files/publications/brlasfall2010-twoescobars.pdf>, 01.07.2023.

Moreno koji je bio vlasnik Atlética je izručen SAD-u te je osuđen za pranje 55 milijuna dolara u korist Medellin kartela²³²).²³³ Prodaja ulaznica, lukrativni ugovori o prijenosu utakmica, transferi, plaće igrača te klađenje²³⁴ su u to vrijeme bili tipski načini za pranje prljavog kartelskog novca.²³⁵ Jedna od češćih taktika koje su kolumbijski karteli koristili u to vrijeme je bilo plaćanje transfera stranim klubovima u dolarima dok bi isti ti transferi u financijske knjige bili uneseni u pesosima. Druga česta taktika je bilo potpisivanje ugovora sa stranim igračima na manje iznose od onih koje bi oni u stvarnosti dobili (što je primjer podfakturiranja).²³⁶ U dokumentarnom filmu *The Two Escobars* tadašnji trener kluba je i sam priznao Escobarova ulaganja izjavom da je dolazak “vrućeg” novca pomogao klubu da može zadržati najbolje domaće igrače, ali i da privuče kvalitetne strance što je rezultiralo osvajanjem južnoameričke inačice Lige Prvaka, Cope Libertadores, 1989. godine. Escobar je nakon smrti pokopan omotan u Atléticovu zastavu, a izostanak njegovog financiranja rezultirao je brojnim odlascima glavnih igrača.²³⁷

Drugi pripadnik Medellin kartela, Gonzalo Rodriguez Gacha zvan “El Mexicano”, izdašno je financirao bogotski klub Millionarios koji je osvojio nacionalna prvenstva 1987. i 1988. godine.²³⁸ S druge strane, Escobarovi glavni konkurenti iz Cali kartela nisu bili samo investitori nego i vlasnici nogometnog kluba América De Cali od 1980. godine kad je Miguel Rodriguez Orejuela kupio većinski paket dionica kluba.²³⁹ América je bila povezana s krijumčarima droge i nakon raspada Cali kartela, a na Clintonovoj listi²⁴⁰ se zadržala skroz do 2013. godine.²⁴¹ Nadalje, 2011. godine je u Argentini uhićen i Ignacio Alvarez Meyendorff, glavni financijski operativac takozvanog El Dorado kartela čiji članovi su bili i Luis Agustin Caicedo Velandia

²³² Drugs, Escobar And How It All Affected Football In Colombia, <https://www.latetacklemagazine.com/features/1920/drugs-escobar-and-how-it-all-affected-football-in-colombia/>, 01.07.2023.

²³³ Narcotráfico y fútbol en Colombia: pasado y presente, <https://razonpublica.com/narcotrafico-y-futbol-en-colombia-pasado-y-presente/>, 01.07.2023.

²³⁴ Poznat je slučaj suca Álvaro Ortege koji je ubijen nakon utakmice između Deportivo Independiente Medellín i América De Cali zbog toga jer su ga narkobosovi smatrali krivcem zbog gubitka oklade.

²³⁵ 10 Ways Soccer and Organized Crime Mix in Latin America, <https://insightcrime.org/news/analysis/10-ways-soccer-organized-crime-mix-latin-america/>, 01.07.2023.

²³⁶ Narcotráfico y fútbol en Colombia: pasado y presente, loc. cit., 01.07.2023.

²³⁷ 10 Ways Soccer and Organized Crime Mix in Latin America, loc. cit., 01.07.2023.

²³⁸ Colombian Soccer Team Tries to Break from Narco Past, <https://insightcrime.org/news/brief/millionarios-titles-colombia-soccer-crime/>, 01.07.2023.

²³⁹ 10 Ways Soccer and Organized Crime Mix in Latin America, loc. cit., 01.07.2023.

²⁴⁰ Lista pojedinaca, skupina i drugih entiteta koji su povezani s terorizmom i krijumčarenjem droga. Imovina subjekata koji se nalaze na listi koja se nalazi u SAD-u je blokirana, a tvrtkama i pojedincima iz SAD-a je zabranjeno uspostavljati poslovni odnos sa subjektima s liste.

²⁴¹ 10 Ways Soccer and Organized Crime Mix in Latin America, loc. cit., 01.07.2023.

(uhićen 2010. godine), Julio Alberto Lozano Pirateque (glavna osoba za kolumbijsku trgovinu smaragdima, uhićen 2010. godine) i Daniel Barrera (uhićen 2012. godine).²⁴² Prema kolumbijskim istražiteljima El Dorado kartel je kroz razne kolumbijske nogometne klubove (najznačajniji je bogotski Santa fe) opraio 1.5 milijardi dolara.²⁴³

Kako su latinoamerički karteli oduvijek međusobno surađivali u proširenju svojih ilegalnih aktivnosti preko granica, tako je i El Dorado kartel surađivao s meksičkim Sinaloa kartelom.²⁴⁴ Meksički karteli su također koristili nogometne klubove kao front za svoje ilegalne aktivnosti. Tirso Martinez Sanchez, poznatiji pod nadimkom "El Futbolista", je bio vlasnik nogometnog kluba Queretaro, a sumnja se da je u raznim vremenskim točkama preko trećih osoba kontrolirao još dva nogometna kluba: Irapuato i Celayu.²⁴⁵ Sanchez je u isto vrijeme bio povezan i s Amadom Carillom Fuentesom, liderom Juarez kartela i Arturoom Beltran Leyvom, liderom Beltran Leyva organizacije te s nekim drugim bogatim poduzetnicima kroz tvrtku "Promotora Internacional Fut Soccer".²⁴⁶ Jedan od nogometaša koje je navedena agencija zastupala je 2003. godine uhićen u zračnoj luci u Ciudad de México s milijun dolara gotovine koje je trebao prenijeti u Medellín stanovitom *El Negro*.²⁴⁷ Sumnja se da je *El Negro* zapravo član Norte Del Valle kartela Jorge Mario Rios Laverde i bivši agent tvrtke Promotora Internacional Fut Soccer.²⁴⁸

Koliko je snažna veza između narkokartela i nogometa najbolje pokazuju slučajevi visokoprofilnih igrača i zaposlenika klubova koji su se našli pod optužbama za pranje novca. Jose Luis Perez Caminero, nekadašnji španjolski internacionalac, a kasnije sportski direktor Atletico Madrida i Malage je, uz 14 drugih osoba, uhićen pod sumnjom da je preko svojih bankovnih i javnobilježničkih veza prao novac koji su meksički i kolumbijski krijumčari dostavljali u jednu draguljarnicu u Madridu.²⁴⁹ Slučaj je završio nagodbom optuženika s

²⁴² Financial Head of Colombia 'Soccer Cartel' Arrested, <https://insightcrime.org/news/analysis/financial-head-of-colombia-soccer-cartel-arrested/>, 01.07.2023.

²⁴³ Ibid., 01.07.2023.

²⁴⁴ Ibid., 01.07.2023.

²⁴⁵ 10 Ways Soccer and Organized Crime Mix in Latin America, loc. cit., 01.07.2023.

²⁴⁶ Ibid., 01.07.2023.

²⁴⁷ Ibid., 01.07.2023.

²⁴⁸ The Wiseguys Guide to Liga MX: How Mexican Futbol is used to Launder Money, <https://futmxnation.com/2017/08/10/the-wiseguys-guide-to-liga-mx-how-mexican-futbol-is-used-to-launder-money/>, 01.07.2023.

²⁴⁹ Spanish Star Latest Connection Between Soccer and Crime, <https://insightcrime.org/news/brief/madrid-soccer-director-charged-for-mexico-colombia-drug-ties/>, 01.07.2023.

tužiteljstvom nakon što su priznali navode iz optužnice.²⁵⁰ Na Clintonovoj listi se našao i Rafa Marquez, nogometaš Barcelone u najtrofejnijem razdoblju u drugoj polovici prvog desetljeća dvijetisućitih godina zbog povezanosti s Raúloom Floresom Hernándezom, vođom slabo poznate meksičke kriminalne organizacije povezane s puno poznatijim kartelima poput Sinaloa kartela te New Generation kartela.²⁵¹ Kao što se vidi iz priloženog, u latinoameričkim zemljama je pranje novca u pravilu vezano uz predikatno kazneno djelo trgovine drogom i psihotropnim tvarima.

6.2. ARGENTINSKO-NIZOZEMSKA VEZA

Već na primjeru Caminera je vidljivo da organizirani kriminal ne poznaje geografske granice država već da kriminalne skupine često djeluju prekogranično, a nerijetko i transkontinentalno. Football leaks pokazuje kompliciranu mrežu argentinskih agenata koji koriste nizozemska trgovačka društva kako bi južnoameričke nogometaše transferirali u europske klubove.²⁵² Nizozemska je, obzirom na svoju dobru reputaciju po pitanju međunarodnih transfera novca i obzirom na ugovore o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja s gotovo svim državama svijeta, idealna usputna stanica za međunarodne tokove novca, pa tako i za transfere južnoameričkih nogometaša.²⁵³

6.2.1. NIZOZEMSKA - ZEMLJA TULIPANA I MODERNOG NOGOMETA – DUMA CORPORATE SERVICES

Jedno od 12 društava koja se često pojavljuju u dokumentima Football Leaksa je društvo Orel BV registrirano u Amsterdamu.²⁵⁴ Zajedničke karakteristike svih tih društava su poslovna adresa u Amsterdamu, udovoljavanje svim zakonskim propisima te redovna predaja poreznih prijava i godišnjih financijskih izvještaja, međutim, kao što su otkrili novinari istraživačke mreže European Investigative Collaborations (EIC), tko god pokuša stupiti u kontakt s bilo kojim od tih društava naići će na zid.²⁵⁵ Orel BV vode Martijn Odems, na prvi pogled i na papiru ugledni nogometni agent s licencom nizozemskog nogometnog saveza te odvjetnik Dennis Sickman, a društvo stoji iza transfera desetaka južnoameričkih zvijezda poput Javiera Pastorea,

²⁵⁰ Caminero will pay € 20,000 and avoid imprisonment for money laundering of drug trafficking, <https://spainsnews.com/camirero-will-pay-e-20000-and-avoid-imprisonment-for-money-laundering-of-drug-trafficking>, 01.07.2023.

²⁵¹ Kingpin Act Designations; Counter Narcotics Designations Updates and Removals; Somalia Designation Update, <https://ofac.treasury.gov/recent-actions/20210922>, 01.07.2023.

²⁵² Football Leaks: The Argentine Connection, <https://theblacksea.eu/stories/football-leaks/football-leaks-the-argentine-connection/>, 02.07.2023.

²⁵³ Ibid., 02.07.2023.

²⁵⁴ Ibid., 02.07.2023.

²⁵⁵ Ibid., 02.07.2023.

Radamel Falcao, Jamesa Rodrígueza i Angel di Marie u najveće europske klubove.²⁵⁶ U praksi se Odems i Sickman nikad ne nalaze na adresi društva, ne javljaju se na telefon niti odgovaraju na mailove.²⁵⁷ Odemsova privatna adresa nalazi se u Nieuw Vennepu, gradiću blizu Amsterdama, međutim, novinari EIC-a ga nisu uspjeli pronaći ni na toj adresi na kojoj se nalazi druga sportska agencija čiji direktor je Jorge Cyterszpiler, nekadašnji agent Diega Armanda Maradone (i jedan od prvih nogometnih agenata u modernom smislu uopće) te jedno od značajnijih lica argentinskog nogometa.²⁵⁸ Sickman (kao direktor) i Odems (kao pravni savjetnik) su zaposlenici društva Duma Corporate Services (dalje u tekstu: Duma) preko koje direktno ili indirektno kontroliraju najmanje dvanaest takozvanih *letterbox*²⁵⁹ društava. Na prvi pogled svako od tih društava djeluje nezavisno, često mijenjaju menadžment i sele se s jedne na drugu adresu u provinciji Noord-Holland, ali u stvarnosti su sva ta društva isprepletena, a prema EIC-ovom istraživanju Duma u toj mreži igra centralnu ulogu.²⁶⁰

Prema Antoineu Duvalu, istraživači s Asser International Sports Law Center-a u Den Haagu, radi se o paralelnim tokovima kojima se novac od transfera kreće prema tajnim bankovnim računima nogometnih agenata s ciljem što manjeg plaćanja poreza, tj. s ciljem što većeg maksimiziranja profita.²⁶¹ Izbjegavanje transparentnosti tokova novca je važan korak, a to se postiže lancima vlasništva koje je jako teško pratiti jer se često protežu kroz više jurisdikcija.²⁶² Primjer poslovne prakse koju Duma provodi je pisac Marco Termes koji je bio direktor dva nogometna BV-a između 2009. i 2014. godine.²⁶³ Njegov posao sastojao se od otvaranja pošte u ime Dume za jedan nogometni BV i za brojna druga društva s posebnim namjenama koja su bila registrirana na njegovoj adresi u gradu Zandvoortu.²⁶⁴ Nekoliko puta godišnje je morao otputovati u južnoeuropske zemlje na potpis ugovora čije gotove primjerke bi dobio uz plaćene troškove puta i smještaja od strane Dume.²⁶⁵ Za Termesa je to bio idealan

²⁵⁶ Ibid., 02.07.2023.

²⁵⁷ Ibid., 02.07.2023.

²⁵⁸ Ibid., 02.07.2023.

²⁵⁹ *Letterbox* društva su društva na čijim prijavljenim poslovnim adresama se nalazi samo poštanski sandučić dok se stvarno poslovanje odvija negdje drugdje ili se ne odvija uopće. Pružanje usluge iznajmljivanja procjene adrese se, prema Nacionalnoj procjeni rizika od pranja novca i financiranja terorizma, smatra uslugom visokog rizika upravo zbog toga što takva društva često služe za prikrivanje stvarnog vlasnika, a posredno i kao alat za pranje novca.

²⁶⁰ Football Leaks: The Argentine Connection, loc. cit., 02.07.2023.

²⁶¹ Ibid., 02.07.2023.

²⁶² Ibid., 02.07.2023.

²⁶³ Ibid., 02.07.2023.

²⁶⁴ Ibid., 02.07.2023.

²⁶⁵ Ibid., 02.07.2023.

posao “sa strane” uz pisanje tako da nije postavljao previše pitanja.²⁶⁶ Potkraj 2013. godine Termesov ugovor o radu u Dumi je naprasno prekinut jer se lanac nogometnih društava s ograničenom odgovornošću morao preusmjeriti te on i njegova adresa u Zandvoortu više nisu bili potrebni.²⁶⁷ Ugovori do kojih je EIC došao pokazuju da su novci za plaćanje desetaka transfera nogometaša iz Argentine, Kolumbije i drugih južnoameričkih država došli iz Amsterdama od strane osoba koje često nemaju nikakve veze ni s klubovima ni s nogometašima, ali često s njima dijele dio profita koji dolazi iz raznih izvora poput sponzorskih ugovora s tvrtkama poput Nikea, agencijskih provizija i ulaganja u ekonomska prava nogometaša.²⁶⁸ Prema dokumentima iz Football Leaksa je, kroz nekoliko godina do 2016. godine, najmanje 30 milijuna eura povezanih s nogometom završilo na Karibima.²⁶⁹ Međunarodne transakcije, kakve bi inače u Nizozemskoj bile vrlo neobične, se “glade” u poslovnoj četvrti Zuidas u Amsterdamu kako bi izgledale što uobičajenije.²⁷⁰ Primjer takve transakcije je 125.000 eura koje je Cyterszpiler primio od argentinske tvrtke Grupo Alhec.²⁷¹ Ugovor za tu transakciju je potpisan u Montevideu, međutim transakcija je provedena kroz Cyterszpilerovu tvrtku u Nieuw Vennepeu u Nizozemskoj.²⁷² Milijunski ugovori koji se sastavljaju u Zuidasu izgledaju amaterski, puni su nejasnih definicija te se odnose na “određene usluge vezane uz nogometne transfere” koje su jedva opisane.²⁷³ Društva u Nizozemskoj se konstantno izmjenjuju, a novci se ugovorima iz njih šalju u porezne oaze poput Paname i druge prekomorske teritorije poput Britanskih Djevičanskih Otoka.²⁷⁴ Novinari EIC-a su pronašli i dokaze o postojanju transfera koji se događaju isključivo na papiru, a to je je tipičan primjer izdavanja računa za lažnu uslugu te također pripada “klasičnim” metodama pranja novca.²⁷⁵ Takvo poslovanje navedenih društava koje naizgled uopće ne posluju dok kroz njih prolaze milijuni je privuklo i pažnju nizozemskih poreznih vlasti, međutim, do 2016. godine nisu pronađeni dokazi da ta društva služe za pranje novca.²⁷⁶

²⁶⁶ Ibid., 02.07.2023.

²⁶⁷ Ibid., 02.07.2023.

²⁶⁸ Ibid., 02.07.2023.

²⁶⁹ Ibid., 02.07.2023.

²⁷⁰ Ibid., 02.07.2023.

²⁷¹ Ibid., 02.07.2023.

²⁷² Ibid., 02.07.2023.

²⁷³ Ibid., 02.07.2023.

²⁷⁴ Ibid., 02.07.2023.

²⁷⁵ Ibid., 02.07.2023.

²⁷⁶ Ibid., 02.07.2023.

6.2.2. ARGENTINA – NEPRESUŠAN BAZEN TALENATA I PRADOMOVINA MODERNIH NOGOMETNIH AGENATA – GRUPO ALHEC

Prema dokumentima proizašlima iz Football Leaksa ovi tokovi novca su zapravo dupli pas između Dume i kontroverzne argentinske grupacije Grupo Alhec koja se istovremenom bavi investicijama, mjenjačkim poslovima i bankarstvom.²⁷⁷ Panamska podružnica Alheca je 2013. godine zatvorena zbog sumnje na pranje novca povezanog s transferima između Argentine i Europe dok je argentinska grana Alheca iste godine bila u fokusu velike istrage, također zbog pranja novca, a koja je uključivala 150 pretresa argentinskih nogometnih klubova, domova agenata, argentinskog nogometnog saveza, Alhecovih ureda pa čak i argentinske središnje banke.²⁷⁸ Istražitelji su sumnjali da europski klubovi plaćaju za transfere i agencijske provizije više nego što je prikazano u računima, a da ta razlika koja nije oporezovana stiže argentinskim agentima kroz komplicirane tokove koji, između ostalog, uključuju i Nizozemsku.²⁷⁹ Tijekom istrage, istražitelji su prisluškivali telefonski razgovor između ranije navedenog Cyterszpilera i jednog od vlasnika Alheca, Carlosa Rivere, u kojem je Rivera Cyterszpileru predložio da prisili jednog nogometaša u Argentini da sudjeluje u namještanju rezultata utakmice.²⁸⁰ Uz Cyterszpilera, postoje barem još četiri poznata argentinska agenta koja koriste nizozemsku rutu za svoje tokove novca, i to, u većini slučajeva, u partnerstvu s Alhecom pa je tako jedan od tih agenata u e-mail prepisci s Riverom u kojoj se raspravljalo o odabiru rute (opcije su bile Španjolska i Nizozemska) eksplicitno naveo da je glavni razlog za korištenje nizozemskih društava s ograničenom odgovornošću upravo izbjegavanje plaćanja poreza.²⁸¹ Do trenutka objave članka nitko nije procesuiran, a sud je presudio da istraga nije provedena u skladu s pravilima nakon čega je slučaj dodijeljen novom istražnom sucu koji, prema argentinskim medijima, istražuje preko 400 nogometnih transfera.²⁸²

6.2.3. URUGVAJ – PRVI SVJETSKI PRVAK I MALI DIV JUŽNOAMERIČKOG NOGOMETA – BGL ASESORES

Nakon pretresa 2013. godine, poslovanje Alheca se prebacilo na urugvajskog pružatelja usluga povezanih s trustovima pod nazivom BGL Asesores, a promijenjen je i modus operandi.²⁸³ BGL Asesores brine o svoj papirologiji, komunikacija u vezi nogometnih poslova

²⁷⁷ Ibid., 08.07.2023.

²⁷⁸ Ibid., 08.07.2023.

²⁷⁹ Ibid., 08.07.2023.

²⁸⁰ Ibid., 08.07.2023.

²⁸¹ Ibid., 08.07.2023.

²⁸² Ibid., 08.07.2023.

²⁸³ Ibid., 08.07.2023.

koji prolaze kroz nizozemska društva se odvija kroz *hushmail*²⁸⁴, a uključene osobe se više jedne drugima ne obraćaju imenima već koriste aliase, kratice ili brojeve za identifikaciju.²⁸⁵ Većina poslova se i dalje planira u Montevideu ili Buenos Airesu nakon čega se u djelo provode u Amsterdamu; glavni jezik je španjolski, a milijuni eura završavaju u Panami ili, od 2013. godine, na Britanskim Djevičanskim Otocima²⁸⁶ gdje se nalazi tvrtka Paros Consulting koju ova mreža koristi kao svojevrsnu riznicu.²⁸⁷ Nejasno je tko je stvarni vlasnik Parosa, iako Rivera u mailovima Paros naziva svojim društvom te prema korespondenciji on donosi glavne poslovne odluke u Parosu. Istražitelji EIC-u u Football Leaks dokumentima zasad nisu uspjeli pronaći odlučujuće dokaze kako bi potvrdili tu sumnju.²⁸⁸

6.2.4. JAMES RODRÍGUEZ – ZLATNA KOPAČKA SP 2014. GODINE I PRIMJER MODUSA OPERANDI NIZOZEMSKO-ARGENTINSKE VEZE

James Rodríguez je kolumbijski nogometaš koji je osvojio zlatnu kopačku kao najbolji strijelac SP 2014. godine u Brazilu te je, prema EIC-u, najbolji primjer načina rada argentinsko nizozemske veze.²⁸⁹ Rodríguez je 2010. godine transferiran iz argentinskog Banfielda u portugalski FC Porto, a posrednik u tom transferu je bio Marcelo Simonian, jedan od najznačajnijih južnoameričkih agenata koji koristi nizozemska *letterbox* društva za sve svoje poslove s europskim klubovima.²⁹⁰ Za taj transfer je osmišljen plan prema kojem je izgledalo kao da transfer nije dogovorio Simonian, već nizozemsko društvo Orel BV s početka ovog poglavlja.²⁹¹ Godinu dana prije transfera, direktor Orela Martijn Odems je potpisao ugovor s panamskim društvom Braden Enterprises koje je zastupao Kresimir Juan Bielic, državljanin Argentine, vlasnik Alheca zajedno s Carlosom Riverom.²⁹² Prema tom ugovoru Orel je ovlast za pregovaranje s Banfieldom prenio na Braden kojem zauzvrat pripada 94% agentske provizije plaćene od strane nogometnog kluba Porto FC.²⁹³ Godinu dana kasnije Braden je ugovor s Orelom prenio na drugo društvo iz Paname pod nazivom Global Specialty Trading, a ugovor je u ime oba društva iz Paname potpisao Bielic da bi se 2013. godine opet promijenile stranke

²⁸⁴ Zaštićeni e-mail komunikacijski kanal čiju zaštitu je organima reda puno teže probiti.

²⁸⁵ Football Leaks: The Argentine Connection, loc. cit., 08.07.2023.

²⁸⁶ Za razliku od Paname gdje društva ne moraju predavati godišnje financijske izvještaje i gdje vlasnici mogu ostati anonimni, ali se članovi uprave moraju znati, na Britanskim Djevičanskim Otocima anonimni mogu ostati i članovi uprave/direktori.

²⁸⁷ Football Leaks: The Argentine Connection, loc. cit., 08.07.2023.

²⁸⁸ Ibid., 08.07.2023.

²⁸⁹ Ibid., 08.07.2023.

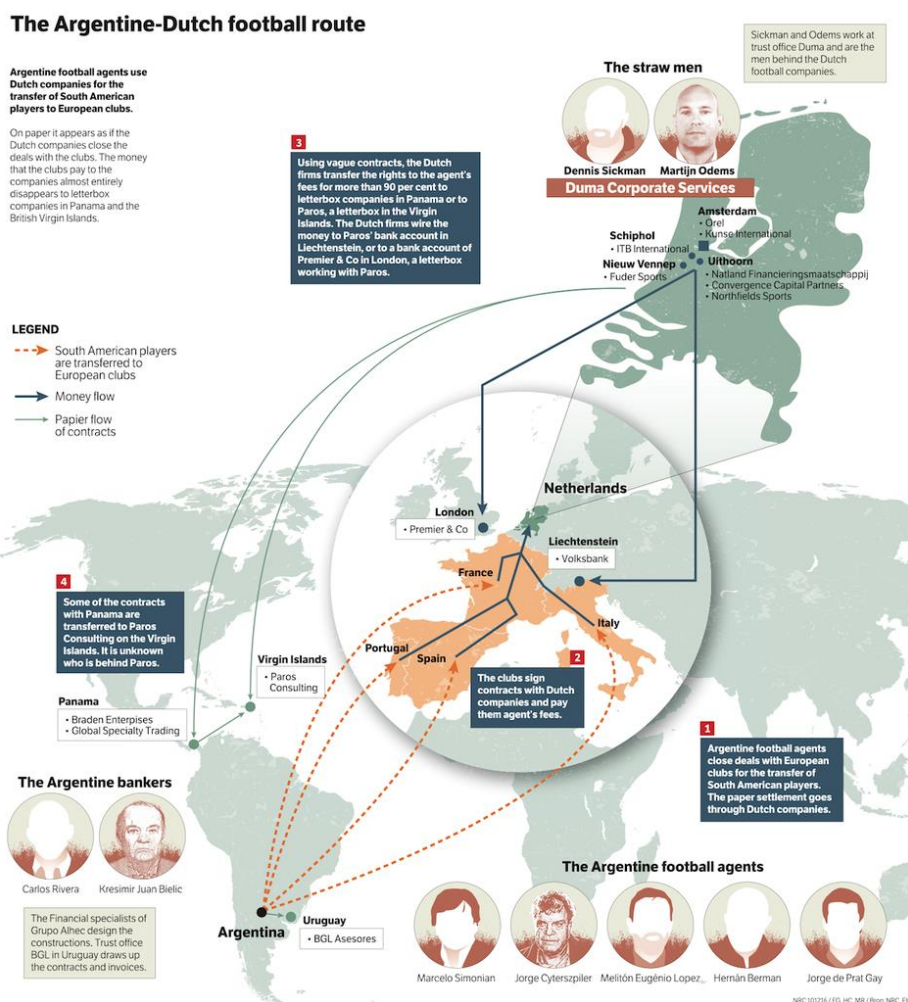
²⁹⁰ Ibid., 08.07.2023.

²⁹¹ Ibid., 08.07.2023.

²⁹² Ibid., 08.07.2023.

²⁹³ Ibid., 08.07.2023.

ugovora kad se Orel obvezao prebaciti novac društvu Paros Consulting.²⁹⁴ Do tad, Rodríguez je postao zvijezda u usponu i transferiran je u AS Monaco za iznos od 45 milijuna eura od čega je 10 posto pripalo Orelu.²⁹⁵ U siječnju 2014. godine je Paros Orelu izdao račun u iznosu od preko 4 milijuna eura za “usluge” u “Porto-Orel transakciji” vezane uz “nogometaša J. Rodrígueza”.²⁹⁶ Slika 5 grafički prikazuje tokove novca u argentinsko-nizozemskoj vezi.

Slika 5. Grafički prikaz tokova novca u argentinsko-nizozemskoj vezi²⁹⁷

Iako kazneno djelo pranja novca u ovom slučaju nije dokazano do EIC-ove analize, indikativno je da su se koristile metode koje su označene visokorizičnima upravo zbog toga jer ih često koriste perači novca (komplicirane vlasničke strukture, korištenje trustova i off-shore zona te komplicirani tokovi novca) te da su određeni akteri slučaja bili povezivani sa sumnjom na kazneno djelo pranja novca.

²⁹⁴ Ibid., 08.07.2023.

²⁹⁵ Ibid., 08.07.2023.

²⁹⁶ Ibid., 08.07.2023.

²⁹⁷ Ibid., 08.07.2023.

6.3. PORTUGALSKA POREZNA PRIJEVARA

Zbog sumnje na poreznu prijevare i pranje novca 2021. godine se pod istragom portugalskog državnog odvjetništva našao i predsjednik FC Porta Jorge Nuno Pinto da Costa.²⁹⁸ Istražiteljima su sumnjivi bili transferi kluba te iznos od 9 milijuna eura plaćen u ime agentske provizije za transfer brazilskog nogometaša u Real Madrid.²⁹⁹ Da Costa, koji je predsjednik FC Porta od 1982. godine, je već bio kažnjen zbog korupcije, tj. podmićivanja sudaca 2008. godine u skandalu nazvanom “zlatna zviždaljka” što je rezultiralo njegovom dvogodišnjom suspenzijom.³⁰⁰ Obzirom da se ime FC Porta spominje i u argentinsko-nizozemskoj vezi, bitno je spomenuti da je službeni stav FC Porta da ne zna ništa o društvima osnovanima u karipskim poreznim oazama u kojima je na kraju završila agentska provizija od transfera J. Rodrígueza. Uz da Costu, pod istragom se našao i predsjednik SL Benfice, Luis Filipe Vieira te Vieirin sin Tiago kojima se na teret stavlja porezna prijevare, pranje novca te druga kaznena djela koja su rezultirala štetom za državni proračun i nekoliko kompanija od preko 100 milijuna eura.³⁰¹ Benfica je najpopularniji portugalski nogometni klub, a njen predsjednik je bio u bliskim odnosima s njenim najutjecajnijim simpatizerima poput visokorangiranih političara i sudaca.³⁰² Vieira je zadržan u kućnom pritvoru, razriješen je predsjedničke dužnosti te je morao platiti jamčevinu u iznosu od 3 milijuna eura.³⁰³

6.4. ŠPANJOLSKO-CIPARSKI FIKTIVNI TRANSFERI

Španjolske su vlasti 2020. godine napravile pretres u nekretninama dvojice istaknutih nogometnih agenata zbog sumnje na organiziranje fiktivnih transfera kroz ciparski klub s ciljem pranja novca i izbjegavanja plaćanja poreza.³⁰⁴ Prema Europolu, osumnjičenici su nezakonito stečenu imovinsku korist od skoro 11 milijuna dolara pokušali oprati kupnjom nekretnina i jahti, s time da se kao vlasnici nisu upisali oni osobno već je kao vlasnik upisano trgovačko društvo. U tome su imali pomoć malteškog društva koje se bavi poreznim savjetništvom i koje je podiglo “korporativno velo” kako bi se sakrio tok novca i pravi vlasnici imovine.³⁰⁵ Španjolska policija je u medijima izjavila da su osumnjičenici dio kriminalne mreže koja

²⁹⁸ TAX FRAUD IN PORTUGAL: ‘THE FOOTBALL LEAKS’, <https://www.6catspro.com/tax-fraud-in-portugal-the-football-leaks/>, 09.07.2023.

²⁹⁹ Ibid., 09.07.2023.

³⁰⁰ Ibid., 09.07.2023.

³⁰¹ Ibid., 09.07.2023.

³⁰² Corrupt football clubs and officials still scoring own goals, <https://www.portugalresident.com/corrupt-football-clubs-and-officials-still-scoring-own-goals/>, 09.07.2023.

³⁰³ TAX FRAUD IN PORTUGAL: ‘THE FOOTBALL LEAKS’, loc. cit., 09.07.2023.

³⁰⁴ <https://www.occrp.org/en/daily/11705-spain-football-agents-suspected-of-fraud-and-money-laundering>

³⁰⁵ Spain: Football Agents Suspected of Fraud and Money Laundering, <https://www.occrp.org/en/daily/11705-spain-football-agents-suspected-of-fraud-and-money-laundering>, 09.07.2023.

upravlja nogometnim klubovima u nekoliko zemalja, između ostalog u Belgiji, u Srbiji i na Cipru.³⁰⁶

6.5. INVESTICIJE BEZ POKRIĆA U FRANCUSKOJ

Nakon što je od strane računovođe obaviještena o sumnjivoj transakciji, francuska financijska obavještajna jedinica³⁰⁷ je istražila račune neimenovanog nogometnog kluba koji je uvijek bio u deficitu, ali je odavao dojam pozitivnog poslovanja zbog stalnih uplata jednog poduzetnika i trgovačkih društava u njegovom vlasništvu.³⁰⁸ Nakon daljnje istrage ustanovljeno je da je navedeni poduzetnik ujedno i vlasnik kluba, a da su navedene transakcijske rađene bez ikakve kompenzacije (u vidu nekakve robe ili usluge) od strane kluba.³⁰⁹ Zbog tih transakcija trgovačka društva navedenog poduzetnika su gomilala gubitke, a financijska obavještajna jedinica je pronašla i nepravilnosti u knjigovodstvenim ispravama koje se tiču tih investicija.³¹⁰ Zbog svega toga, slučaj je predan nadležnim organima kako bi se istražilo je li došlo do neprikladnog korištenja sredstava trgovačkih društava kako bi se oprao “prljavi” novac.³¹¹

7. DISKUSIJA

Sustav sprječavanja pranja novca bi trebao biti utemeljen na pristupu temeljenom na riziku. U praksi to znači da se ne primjenjuje *one-size-fits-them-all* pristup u kojem se prema svim subjektima primjenjuju iste mjere, već da se mjere i provjere provode u skladu sa stupnjem rizika koji za društvo određeno ponašanje, pojava ili situacija predstavlja. U ovom poglavlju će rizici, identificirani u ranijim poglavljima, biti kvalificirani na temelju spomenutih slučajeva pranja novca u nogometu te najčešćih predikatnih kaznenih djela. Nakon toga će biti predložene mjere umanjena i upravljanja navedenim rizicima te ocjena rezidualnog (preostalog) rizika nakon primjene tih mjera.

7.1. ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE PREDIKATNIH KAZNENIH DJELA

Nekoliko je zajedničkih karakteristika najčešćih predikatnih kaznenih djela navedenih u drugom poglavlju. Prva zajednička karakteristika je da se radi o takozvanim *white collar* kaznenim djelima. Druga je zajednička karakteristika da se radi o kaznenim djelima koja u pravilu provode veće skupine počinitelja s jasno definiranom hijerarhijom i organizacijskom

³⁰⁶ Ibid., 09.07.2023.

³⁰⁷ Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma financijske obavještajne jedinice definira kao središnja tijela za zaprimanje i analizu sumnjivih transakcija i drugih informacija sa sumnjom na pranje novca i financiranje terorizma.

³⁰⁸ De Sanctis, op. cit. (bilj. 46), str. 32.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Ibid., str. 33.

³¹¹ Ibid.

strukturu tako da se može reći i da se radi o kaznenim djelima organiziranog kriminala. Treća zajednička karakteristika je da se često radi o kaznenim djelima s međunarodnim elementom. Sve ove karakteristike zajedno znatno otežavaju identifikaciju počinitelja jer učinkovita borba protiv tako strukturiranih kriminalnih skupina zahtijeva međunarodnu suradnju kvalitetno educiranih i adekvatno financiranih interdisciplinarnih timova istražnih tijela, ali i kvalitetnu suradnju sudskih tijela raznih jurisdikcija. Kako do otkrivanja takvih kriminalnih organizacija često prođe puno vremena, njihovi visokopozicionirani članovi nerijetko godinama imaju imidž uglednih članova društva, a takav imidž i društvena pozicija im znatno olakšavaju i pranje nezakonito stečenog novca. Nadalje, kako se radi o organiziranim kriminalnim skupinama, često se događa i miješanje raznih kaznenih djela pa su tako veliki kolumbijski karteli (Medellín i Cali), uz trgovinu drogom i psihotropnim tvarima, bili duboko involvirani i u preostala navedena kaznena djela dok korespondencija argentinsko-nizozemske veze pokazuje da se agente upućivalo na to da svoje klijente prisile da namještaju utakmice.

7.2. IDENTIFICIRANE VISOKORIZIČNE POJAVE I AKTIVNOSTI U NOGOMETNOM SEKTORU

Kada se slučajevi iz poglavlja 6. stave u kontekst identificiranih rizika u poglavljima 3., 4. i 5. te kad se to poveže s predikatnim kaznenim djelima može se odrediti inherentni (početni) stupanj svakog od navedenih rizika (Tablica 8).

Povezanost nogometnih klubova sa zajednicom je bila vrlo rizična u eri “romantičnog nogometa”, tj. u doba kolumbijskih narkokartela. Naime, to je bilo vrijeme u kojem profesionalni nogometni klubovi još uvijek nisu postali multinacionalne kompanije tako da se simpatizerima bilo puno lakše identificirati sa klubom koji je bio simbol zajednice. Danas, kad je nogomet postao biznis, a nogometaši globalne zvijezde, se većina ljudi puno lakše identificira s pojedinačnim igračima nego s klubovima što rezultira time da ni lokalne vlasti više nemaju takav interes za biti povezane s klubovima. Ova pojava u današnje doba više nije toliko izražena u profesionalnom nogometu, ali su joj i dalje izloženi amaterski klubovi u manjim sredinama tako da povezanost sa zajednicom ima srednjerizični karakter.

Danas profesionalni nogometni klubovi moraju balansirati između sportskih i financijskih rezultata što nerijetko dovodi do toga da, u želji za što bržim sportskim uspjehom, klubovi završavaju u nezavidnoj financijskoj situaciji. U takvim situacijama vlasnici u pravilu pokušavaju spasiti što se spasiti da prodajom kluba prvom ponuditelju koji je spreman odmah isplatiti traženi iznos. To se dodatno pogoršalo nakon pandemije koronavirusa koja je na nekoliko mjeseci u potpunosti zaustavila sva sportska natjecanja. Čak i nakon što se sezona

nastavila, utakmice su se igrale pred praznim ili polupraznim tribinama što je značajno utjecalo na prihode od ulaznica, ali i na popratne prihode³¹². Klubove koji su već i prije živjeli na rubu financijske održivosti je takvo stanje gurnulo preko ruba. Neodrživo i rizično poslovanje glavnih aktera (klubova) čini nogometni sektor izrazito ranjivim na eksterne ekonomske utjecaje (npr. pandemije, ekonomske krize i sl.) što ovu pojavu označava visokorizičnom.

Prikriveno stvarno vlasništvo je gorući problem u svim djelatnostima što su prepoznala i sva udruženja stručnjaka koji adresiraju svi obvezujući (direktive, zakoni i sl.) i neobvezujući (smjernice, upute i sl.) akti koji reguliraju područje sprječavanja pranja novca u posljednjih gotovo deset godina. Uspostava nacionalnih registara stvarnih vlasnika je sudionicima sustava sprječavanja pranja novca trebala olakšati identifikaciju stvarnih vlasnika, međutim, kao što se vidi u tablici registara stvarnih vlasnika (Tablica 2), mnogi od tih registara imaju ograničavajuća prava pristupa. Nadalje, nogometni klubovi funkcioniraju u vrlo različitim pravnim oblicima (od neprofitnih organizacija do grupacija s vrlo kompliciranim organizacijskim strukturama) što dodatno otežava identifikaciju stvarnih vlasnika. Svi ovi problemi zajedno prikrivanju stvarnog vlasništva upućuju na visoki stupanj rizika.

Za navijačke skupine u ovom aspektu vrijedi gotovo isto kao i za povezanost sa zajednicom. Kako je nogomet postao biznis i neposredni utjecaj navijača na funkcioniranje nogometnih klubova se jako smanjio. Iako i dalje postoje navijačke skupine koje su usko povezane s organiziranim kriminalom, kao što je navedeno u poglavlju 4.3., one u pravilu ne koriste nogometni sektor za pranje svojih nezakonito stečenih sredstava već tribine uglavnom koriste za regrutaciju novih članova, tako da ovaj rizik spada u srednji rizik.

Problem objektivnog određivanja vrijednosti nogometaša omogućuje peraćima novca prefakturiranje pod izgovorom da je nogometaš plaćen upravo onoliko koliko vrijedi klubu kupcu. Dodatni problem predstavljaju i visoke otkupne klauzule kojima klubovi danas pokušavaju zaštititi svoje najbolje igrače. Otkupne klauzule funkcioniraju tako da klub koji ima ugovor s nogometašem istom mora dozvoliti pregovaranje o osobnim uvjetima s klubom koji za njega pošalje ponudu u visini otkupne klauzule. Veliki europski klubovi danas svoje najbolje igrače pokušavaju zaštititi otkupnim klauzulama u iznosima od stotina milijuna, pa čak i do milijardu eura. Obzirom na trenutne trendove transfernog tržišta i na eksponencijalni rast iznosa transfera, pitanje je dana kada će neki novi bogataš na sceni krenuti s isplaćivanjem takvih

³¹² Značajna stavka tzv. Matchday prihoda u razvijenijim zemljama su i prihodi od klupskih fan shopova, ugostiteljskih objekata koji se nalaze na stadionu i sl. koji su puni na dan utakmice.

otkupnih klauzula. Na nižoj razini otkupne klauzule mogu poslužiti kao legitimiziranje sumnjivih transfera. Na primjer, ako je perač novca prikriveni stvarni vlasnik u dva nogometna kluba na nižim razinama i ako u jednom od njih otkupnom klauzulom od 10 milijuna eura zaštiti nogometaša koji prema Transfermarktu vrijedi 300.000 eura, perač novca isplatom te otkupne klauzule u jednom transferu može oprati više milijuna eura. Dodatni rizik predstavljaju takvi transferi s međunarodnim elementom jer omogućuju relativno lagani način prebacivanja prljavog novca iz jedne u drugu jurisdikciju u kojoj su propisi koji se tiču sprječavanja pranja novca labavijeg karaktera. Sam problem određivanja vrijednosti nogometaša, zbog premalo objektivnih faktora kod procjene, dovodi do visokog rizika od pranja novca, dok su prekogranične transakcije *per se* srednjerizične, ali u kombinaciji s drugim rizicima postaju visokorizične.

Kao što je objašnjeno kroz argentinsko-nizozemsku vezu, treće osobe koje se uključuju u transfere su puno više od običnih posrednika kod transfera. Često se radi o osobama koje su istovremeno porezni i pravni savjetnici, poslovni zastupnici, a nerijetko i zamjenski roditelji nogometaša (kod međunarodnih transfera mladih talenata). Naročit problem je to što se treće osobe često ne naplaćuju samo provizijama već imaju i direktan vlasnički udio u ekonomskim pravima nogometaša čime značajno mogu utjecati na ponašanje nogometaša na terenu i koristiti ih za ilegalne aktivnosti poput namještanja utakmica. Dodatna varijabla koja ovu pojavu čini toliko opasnom je i nedosljedna primjena pravila o licenciranju agenata. Zbog svega navedenog uključenost trećih osoba u transfere spada u visokorizičnu aktivnost.

RIZIK	INHERENTNI STUPANJ RIZIKA
Povezanost sa zajednicom	SREDNJI
Financijsko poslovanje klubova	VISOKI
Prikriveno stvarno vlasništvo	VISOKI
Navijačke skupine i org. kriminal	SREDNJI
Određivanje vrijednosti nogometaša	VISOKI
Uključenost trećih osoba	VISOKI
Prekogranične transakcije	SREDNJI
UKUPAN RIZIK SEKTORA	VISOKI

Tablica 8. Analiza inherentnog stupnja rizika za svaku od rizičnih aktivnosti navedenih u ovom poglavlju

Svakako je bitno napomenuti da, obzirom na to da se radi o normalnim aktivnostima u nogometnom sektoru, navedene aktivnosti same po sebi ne znače automatski pranje novca već samo upućuju na rizično ponašanje određenih aktera u nogometnom sektoru. Kako bi se utvrdila sumnja na pranje novca potrebno je ove aktivnosti (iz Tablice 8) staviti u kontekst i analizirati

njihove međusobne odnose kod određenog aktera. Tako, na primjer, najveći europski klubovi često za ogromne iznose kupuju mlade talente iz Južne Amerike i Afrike što na prvu loptu izgleda kao visokorizično ponašanje jer se radi o očito precijenjenom međunarodnom transferu koji nerijetko uključuje i više strana, međutim, ako jedan od nekoliko takvih talenata uspije i napravi veliku karijeru, takav klub će vratiti uloženo za sve njih kroz prodaju njegovih dresova, druge marketinške prihode ili čak kroz njegov transfer u drugi klub. S druge strane, ako klub iz neke od drugorazrednih europskih liga s malenom bazom navijača i ograničenim financijskim mogućnostima odjednom krene s istom praksom to bi moglo pobuditi sumnje.

7.3. MJERE UMANJENJA RIZIKA OD PRANJA NOVCA

Ako je neka aktivnost rizična, to ne znači nužno da bi se ta aktivnost trebala izbjegavati pod svaku cijenu. *Ratio* koji stoji iza pristupa temeljenog na riziku je odrediti koji rizici su prihvatljivi u poslovanju i do koje mjere, te propisati i provoditi mjere kako bi se isti smanjili na prihvatljivu mjeru. Kako se u ovom slučaju radi o analizi cijelog sektora, ove preporuke bi trebale biti usmjerene prema nadležnim sektorskim tijelima (FIFA, kontinentalna nogometna udruženja, nacionalni savezi i sl.) te postojećim sudionicima sustava sprječavanja pranja novca koji dolaze u interakciju s akterima iz nogometnog sektora (računovođe, odvjetnici, banke i sl.) i državnim kontrolnim tijelima.

Najrizičniji faktor povezanosti sa zajednicom odnosi se na ugovaranje poslova nevezanih uz nogomet između vlasnika kluba i lokalnih političara. Kako se takvi poslovi uglavnom financiraju ili iz državnog proračuna ili iz proračuna nižih administrativnih jedinica rizik se može smanjiti na prihvatljivu mjeru strogom kontrolom potrošnje javnih sredstava od strane centralne države te kvalitetno napisanim i provedenim javnim natjecajima koji će rezultirati sklapanjem posla sa realno najboljim ponuditeljem. Time bi se destimuliralo peraače novca da ulaze u vlasničke strukture lokalnih klubova dok bi se istovremeno smanjila i korupcija na javnim natjecajima.

Neodrživo financijsko poslovanje klubova je problem koji je UEFA pokušala riješiti FFP-om, međutim, kao što je vidljivo iz presuda CAS-a, radi se o alatu koji nije zadovoljio svoju primarnu funkciju. Kvalitetno uvođenje i stroga primjena novog sustava FFP-a ujednačenog na svjetskoj razini od strane FIFA-e, a čiju provedbu bi nadzirale kontinentalna udruženja (za klubove koji se natječu u kontinentalnim klupskim natjecanjima) i nacionalni savezi (za preostale klubove) bi moglo dovesti do “nogometnog darvinizma” u kojem bi se klubovi koji ne posluju financijski održivo jednostavno ugasili. O tome kako spriječiti “spasitelje” koji su u biti maliciozni akteri će više riječi biti u mjerama za umanjene rizika prikrivenog stvarnog

vlasništva. Kvalitetno propisanim i jasnim proceduralnim pravilima moglo bi se stimulirati financijsko održivo poslovanje, a destimulirati pokretanje postupaka pred CAS-om jer bi takvi postupci bili unaprijed osuđeni na propast.

Alati za sprječavanje prikrivanja stvarnog vlasništva već postoje, međutim, ne koriste se u dovoljnoj mjeri. Nogometni klubovi u pravilu posluju u pravnim oblicima koji su obveznici upisa u registre stvarnih vlasnika u EU, međutim ne postoji ujednačen pristup na svjetskoj razini. Obzirom na to da je FATF još 2009. godine nogomet prepoznao kao visokorizičan sektor, možda bi bilo vrijeme da i nogometni klubovi, kao središnji akteri nogometnog sektora, uđu u krug obveznika primjene mjera sprječavanja pranja novca. Nadalje, FIFA bi, po principu owners and directors testa koji provodi engleski FA, mogla obvezati nacionalne saveze da provjeravaju promjene u vlasničkim strukturama klubova koji se nalaze pod njihovom ingerencijom. Te provjere bi se provodile na način da se svaka promjena u vlasničkoj strukturi mora registrirati u nacionalnom savezu uz prateću dokumentaciju iz koje je vidljivo tko je nova fizička osoba koja ulazi u vlasničku strukturu kluba (neovisno o tome prelazi li kontrolni prag od 25% kako bi se smatrala stvarnim vlasnikom ili ne i neovisno o tome ulazi li u vlasničku strukturu pravna osoba – uvijek bi se tražio podatak o fizičkoj osobi koja je krajnji vlasnik ili koja ima kontrolni udio). Savez bi, u suradnji s nacionalnom financijsko-obavještajnom jedinicom kao kontrolnom točkom za međunarodnu suradnju po pitanju sprječavanja pranja novca, mogao napraviti dubinsku analizu novog potencijalnog vlasnika i nakon toga odobriti ili odbiti provođenje upisa novog vlasnika. Time bi se peraćima novca značajno otežao glavni vektor zloupotrebe nogometnog sektora u svrhu pranja novca, a to je ulazak u vlasničku strukturu i preuzimanje kontrolnog položaja nogometnih klubova.

Što se tiče navijačkih skupina i povezanosti s organiziranim kriminalom, huliganizam je, kao način inicijacije za ulazak u organizirane kriminalne skupine, postojećim mjerama kroz posljednjih 30-ak godina u velikom dijelu svijeta gotovo u potpunosti marginaliziran. Do navijačkih nereda u kojima bi neki novi klinci mogli pokazati svoj potencijal za ulazak u organizirane kriminalne skupine u pravilu dolazi isključivo na derbijima te na međunarodnim utakmicama u kojima se sastaju konfliktne navijačke skupine. Policijske snage takve utakmice već označavaju utakmicama visokog rizika s povećanim brojem policajaca u osiguranju, međutim, do nereda i dalje dolazi. Strožom primjenom postojećih pravila, naročito duljom zabranom pristupa stadionima i kaznama (zatvorskim ili novčanim) za recidiviste, huligane bi se moglo demotivirati, ali u globalu to ne bi imalo utjecaja na rizik pranja novca jer bi

organizirane kriminalne skupine vrlo vjerojatno jako brzo pronašle alternativne načine regrutacije novih članova.

Problem određivanja vrijednosti nogometaša je gotovo nemoguće riješiti primjenom univerzalnih i objektivnih mjera. Kao što je već rečeno, na određivanje cijene utječe previše subjektivnih faktora tako da bi se ovaj rizik trebao mitigirati gledanjem šire slike, tj. stavljanjem transfera u kontekst normalnog poslovanja određenog kluba. Ako određeni klub plaća visoke iznose koje generira sam, takvo poslovanje ne bi trebalo dizati crvenu zastavicu. Primjena univerzalnog FFP-a na svjetskoj razini dovela bi do stvarnog uvida u financijsko poslovanje klubova na temelju čega bi se moglo utvrditi plaća li neki klub zaista iznose transfera koje ne može pokriti svojim regularnim poslovanjem. Na taj način izbjegle bi se lažno pozitivne sumnje na pranje novca koje bi određeni klub mogao pobuditi iznenadnim većim trošenjem, a koje bi moglo biti rezultat štednje kroz dulji vremenski period. FIFA već koristi alate koji služe kao centralne točke za provođenje međunarodnih transfera (transfer matching system i FIFA klirinška kuća) tako da bi se, na temelju svih prikupljenih podataka (financijski izvještaji prikupljeni zbog FFP-a i podaci o transferima), mogla stvoriti realna slika o tome posluje li neki klub pod sumnjivim okolnostima ili ne. Time se ne mitigira sam problem određivanja vrijednosti nogometaša, ali se pod kontrolu stavljaju njegove posljedice na stupanj rizičnosti nogometnog sektora. Kontrolna tijela bi, kao i kod FFP-a bila kontinentalna udruženja te nacionalni savezi (za domaće transfere).

Uključenost trećih osoba su kao problem prepoznali i FIFA i FATF, a reformom transfernog sustava FIFA je napravila i određene konkretne korake u smjeru regulacije aktivnosti trećih osoba. Strožom primjenom pravila koja zabranjuju TPO, mogao bi se eliminirati veliki dio rizika uključenosti trećih osoba. Naime, time bi u transferima sudjelovali isključivo akteri pod ingerencijom FIFA-e ili nacionalnih saveza (klubovi, nogometaši i agenti) čime bi se smanjila mogućnost da dio sredstava od transfera “iscuri” u nepoznatom smjeru. Eliminacijom nepoznatih trećih osoba iz transfera eliminirao bi se i jedan od vektora ulaska “prljavog novca” u sektor. Što se tiče nogometnih agenata, FIFA je najavila ponovno uvođenje licenciranja agenata za međunarodne transfere, ali svakako bi trebalo uvesti reguliranje profesije i na nacionalnim razinama što bi, prema FIFA standardima, mogli provoditi nacionalni savezi. Na taj način bi se i bliskim osobama mladih talenata omogućila edukacija i licenciranje čime bi sustav regulacije obuhvatio sve sudionike transfernog tržišta. Uvođenjem licenciranja i menadžerske agencije bi, barem kao agente, mogle zapošljavati isključivo osobe s potrebnom licencom. Dodatno bi se, uz provjeru znanja, mogli propisati i dodatni elementi za

zadržavanje/stjecanje licence za nogometnog agenta poput potvrde o nekažnjavanju za određena kaznena djela čime bi se malicioznim akterima ograničio ulazak na tržište agenata. Što se tiče kontrole posredničkih (agentskih) provizija, FIFA Klirinška kuća bi trebala biti središnja točka za financijsko procesuiranje transfera što uključuje i isplatu provizije agentima. Reguliranjem menadžerske/posredničke/agentske profesije i zabranom TPO-a ukinuo bi se još jedan vektor kojim maliciozni aktori mogu ući u nogometni sektor kako bi ga zloupotrebili za pranje novca.

Prekogranične transakcije su globalizacijom nogometa postale najnormalnija poslovna aktivnost većine nogometnih klubova koji ne mogu svoje rostere popuniti domaćim nogometašima. Obzirom na to da je FIFA već uspostavila središnju točku za financijsko procesuiranje transfera, preostalo je samo pratiti može li se određeni transfer povezati s kojom drugom visokorizičnom pojavom.

RIZIK	INHERENTNI STUPANJ RIZIKA	MJERA	REZIDUALNI STUPANJ RIZIKA
Povezanost sa zajednicom	SREDNJI	Stroga kontrola javnih natječaja i javne potrošnje od strane centralne države	NISKI
Financijsko poslovanje klubova	VISOKI	Revizija FFP-a po Top-down principu (FIFA>regionalne asocijacije>nacionalni savezi)	SREDNJI
Prikriveno stvarno vlasništvo	VISOKI	Owners and directors test i odobravanje vlasničkih transakcija od strane nacionalnih saveza	SREDNJI DO VISOKI
Navijačke skupine i org.kriminal	SREDNJI	Strože preventivne mjere usmjerene prema sprječavanju huliganizma	SREDNJI
Određivanje vrijednosti nogometaša	VISOKI	Revizija FFP-a po Top-down principu (FIFA>regionalne asocijacije>nacionalni savezi), interoperabilnost FFP-a, TMS-a i FCH-a ³¹³	SREDNJI DO VISOKI
Uključenost trećih osoba	VISOKI	Stroža provedba zabrane TPO-a te licenciranje svih nogometnih agenata	SREDNJI
Prekogranične transakcije	SREDNJI	Provjera radi li se samo o prekograničnoj transakciji ili postoji koji dodatni indikator rizika	SREDNJI
UKUPAN RIZIK SEKTORA	VISOKI	/	SREDNJEVISOKI

Tablica 9. Rezidualni (preostali) stupanj rizika nakon primjene predloženih mjera

Važno je napomenuti da su ovi prijedlozi (Tablica 9) samo grebanje po površini mjera kojima bi se izloženost nogometnog sektora riziku od pranja novca mogla smanjiti. Uspostavom TMS-a i Klirinške kuće, FIFA je napravila prve korake prema reguliranju transfernog tržišta.

³¹³ Puni naziv Klirinške kuće na engleskom je FIFA Clearing House tako da se u ovoj tablici zbog preglednosti koristi kratica FCH.

Sam pravilnik Klirinške kuće (2022. godine) u svom članku 15. propisuje da će Klirinška kuća paziti na to da sve strane transfera zadovoljavaju nacionalne i međunarodne propise o sankcijama vezanima uz međunarodne transakcije i o sprječavanju korupcije, pranja novca i financiranja terorizma te u tu svrhu provodi takozvani *Compliance Assessment*.³¹⁴

Dok se regulatori bore s time kako pranje novca izbaciti iz nogometa, u nogometu se već počinju pojavljivati i novi trendovi poput *sportswashinga* i *esporta*. Cambridge Dictionary *sportswashing* definira kao praksu organizacija, vlada ili država³¹⁵ u kojoj iste podržavaju sport ili organizaciju sportskih događaja kako bi se poboljšao ugled aktera koji provodi *sportswashing*.³¹⁶ Najjavnija nogometna natjecanja koja su se suočila s optužbama za *sportswashing* su bila svjetska nogometna prvenstva 2018. godine (Rusija) i 2022. godine (Katar). Kad se pogleda retrospektivno, moglo bi se reći da su latinoamerički karteli, iako su bili ozloglašeni, zbog svog ulaganja u sport bili pioniri *sportswashinga*. *Esport* je pojam koji označava organizirana natjecanja u videoigrama. *Esport* je nova brzorastuća grana sportske industrije što su prepoznala i mnoga sportska društva osnivanjem esport sekcija.³¹⁷ Kako to obično biva, regulacija je često igra mačke i miša između regulatora i malicioznih aktera, tako da bi se mjere umanjenja rizika trebale revidirati u dovoljno kratkim vremenskim razmacima da se perači novca ne uspiju prilagoditi, a opet u dovoljno velikim razmacima i s dovoljno logike da ne dođe do nerazumijevanja koja pravila su u kojem slučaju na snazi. Nadalje, regulaciji bi se mogli opirati i najveći svjetski klubovi te klubovi u čijim vlasničkim strukturama se već nalaze vlasnici koji ne namjeravaju poslovati u skladu s FFP-om te bi mogli prijetiti izlaskom iz nacionalnih nogometnih saveza i uspostavom svojevrsne *Superlige* kao što se nedavno i dogodilo. Svakako bi trebalo naći kirurški preciznu mjeru strogosti regulacije koja ne bi utjecala na popularnost nogometa kao sporta i regularnost nogometnih natjecanja i koja ne bi usporavala rast sektora, ali koja bi, s druge strane, ispunjavala svrhu specijalne i generalne prevencije pranja novca kroz sektor.

³¹⁴ FIFA Clearing House Regulation (2022), str. 25.

³¹⁵ Obzirom na to da su stvarni vlasnici Manchester Cityja i Paris Saint-Germaina članovi kraljevskih obitelji svojih zemalja, ti klubovi se u literaturi često smatraju „državnim“ klubovima ili državnim projektima.

³¹⁶ Cambridge Dictionary: sportswashing, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sportswashing>, 11.06.2023.

³¹⁷ U periodu od 2017. do 2022. prihodi esport industrije su narasli s 618.72 milijuna dolara na 1.4 milijardi dolara što projicirano dovodi do Prihoda od 2.2 milijardi dolara do 2027. godine. <https://www.statista.com/outlook/amo/esports/worldwide#revenue>

8. ZAKLJUČAK

Iako je pranje novca pojava koja se u nogometnom sektoru pojavljuje već desetljećima, izuzev poneke publikacije i više formalnih nego stvarnih regulatornih paketa, do danas nisu uspostavljeni kvalitetni preventivni mehanizmi koji bi kontrolirali ulazak perača novca u sektor. Kao što je vidljivo iz studija slučajeva, svi perači novca protiv kojih su pokrenute istrage ili koji su završili iza rešetaka, su “pali” nakon što su već bili vrlo duboko infiltrirani u sektor. Iz analize rizika vidljivo je koji su najčešći vektori ulaska malicioznih aktera u sektor te koji dijelovi sektora su najranjiviji za pranje novca. Predloženim mjerama rizik sektora bi se mogao značajno smanjiti, ali za to su potrebne temeljite promjene i suradnja FIFA-e i FATF-a. Prema informacijama iz Europskog parlamenta, u novom regulatornom paketu koji će uređivati sprječavanje pranja novca, obveznici regulative bi trebali postati i visokoprofilni nogometni klubovi.³¹⁸ Obzirom na to da je nogomet ipak globalni fenomen u kojem su transkontinentalne interakcije među klubovima (ponajviše kroz transfere) vrlo česta pojava, regionalni karakter regulative i ograničavanje samo na jedan sloj jedne skupine sudionika sektora (visokoprofilne klubove) moglo bi imati vrlo ograničeni učinak na smanjenje rizika sektora. To što su europski regulatorni organi prepoznali da se radi o visokorizičnom sektoru je svakako pozitivan pomak, međutim, ostaje za vidjeti hoće li novi regulatorni paket donijeti stvarne promjene ili će one ipak biti samo kozmetičke prirode te hoće li se dobre prakse proširiti na ostatak svijeta.

9. POPIS LITERATURE

Knjige:

Cindori, Sonja, Sustav sprječavanja pranja novca, Zagreb, 2010.

De Sanctis, Fausto Martin, Football, Gambling and Money Laundering – A Global Criminal Justice Perspective, Švicarska, 2014.

Hill, Declan The Fix – Soccer and Organised Crime, Toronto, 2010.

Van Erp, Judith; Husimann Wim, Vande Walle; Gudrun – The Routledge Handbook of White-Collar and Corporate Crime in Europe, New York, 2015.

³¹⁸New EU measures against money laundering and terrorist financing, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230327IPR78511/new-eu-measures-against-money-laundering-and-terrorist-financing>, 23.07.2023.

Članci:

Cindori Sonja; Manola Ana, Particularities of anti-money laundering methods in football, u *Journal of Money Laundering Control*, 23:4/2020, str. 885-897

Cindori Sonja; Manola Ana, The Anti-Money Laundering Initiatives in the Football Sector, u 6th SWS International Scientific conference on Social Sciences 2019 / - Sofija : STEF92, 2019, str. 197-204

Franceschi Maxence; Brocard Jean-François; Follert Florian; Gouguet Jean-Jacques - Determinants of football players' valuation: A systematic review, u *Journal of Economic Surveys*

Franck, Egon, Private firm, public corporation or member's association – Governance structures in European football, u *International Journal of Sport Finance*, 5(2):108-127

Schmidt Daniel, The effects of the Bosman-case on the professional football leagues with special regard to the top-five leagues, završni rad, 2007

Sroka, Robert, Financial Fair Play and the Court of Arbitration for Sport, *Journal of Global Sport Management*, DOI: 10.1080/24704067.2022.2032258, 2022.

Publikacije:

Europol – The involvement of organized crime groups in sports corruption

Football Association – Handbook Season 2022/23

FATF – Concealment of Beneficial Ownership

FATF - Money Laundering through the Football Sector

The Global Initiative Against Transnational Organized Crime – Dangerous games – Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans

Transparency International – Unfit, improper ownership in UK football clubs

UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations

FIFA Football Agent Regulations

FIFA Clearing House Regulations

Center for Latin American Studies, UC Berkeley - The Rise and Fall of Narco-Soccer

Presude:

CAS 2018/A/5808 AC Milan v. UEFA

CAS 2018/A/5957 Galatasaray v. UEFA

CAS 2018/A/5937 Paris Saint-Germain Football SASP v. UEFA

CAS. (2020). Manchester City FC v. UEFA. 2020/A/6785

Ostali izvori:

<https://www.6catspro.com>

<https://www.britannica.com/>

<https://www.cambridge.org/>

<https://www.cityfootballgroup.com/>

<https://www2.deloitte.com>

<https://www.europarl.europa.eu>

<https://www.forbes.com>

<https://www.football-espana.net>

<https://www.footballhistory.org/tournament/index.html>

<https://www.football-stadiums.co.uk/>

<https://futmexnation.com>

<https://globalsportmatters.com>

<https://insightcrime.org/>

<https://www.justice.gov>

<https://www.latetacklemagazine.com/>

<https://www.lawinsport.com>

www.occrp.org

<https://ofac.treasury.gov>

<https://www.planetfootball.com/>

<https://www.portugalresident.com>

<https://www.premierleague.com/>

<https://razonpublica.com/>

<https://spainsnews.com>

<https://www.statista.com>

<https://theblacksea.eu>

<https://www.transfermarkt.co.uk/>

<uefa.com>

<https://www.vice.com>